

Nr 74.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående avskiljande från aktiv stat av vissa beställningshavare vid försvarsväsendet; given Stockholms slott den 13 februari 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att

dels godkänna härvid fogade förslag till kungörelse om ändring av 3 § militära avlöningsreglementet den 15 juni 1939 (nr 275),

dels ock bifalla de förslag i övrigt, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Förslag
till
Kungörelse
om ändring av 3 § militära avlöningsreglementet den 15 juni 1939
(nr 275).

Häri genom förordnas, att till 3 § militära avlöningsreglementet den 15 juni 1939 skall fogas ett nytt moment, betecknat 3 mom., av nedan angivna lydelse:

3 §.

3 mom. Genom fullmakt tillsatt beställningshavare tillhörande någon av lönegraderna Oa 4—6, Ob 1—3, Ca 26—30 samt Cb 1 och 3 är jämväl pliktig att avgå från beställningen, där så finnes påkallat med hänsyn till statens intresse. Beslut härom meddelas av Kungl. Maj:t efter förslag av vederbörande försvarsgrenschef eller, då överbefälhavare finnes förordnad, av denne. Innan sådant förslag avgives skola yttranden hava inhämtats från övriga beställningshavaren överordnade myndigheter eller chefer. Innan beslut meddelas, skall beställningshavaren hava beretts tillfälle att inkomma med yttrande i ärendet.

Med stöd av första stycket entledigad beställningshavare, som icke var innehavare av förtroendesyssla enligt § 35 regeringsformen, är berättigad att bliva försatt i disponibilitet mot åtnjutande av disponibilitetsarvode enligt grunder, som bestämmas av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Entledigas beställningshavare, som är innehavare av förtroendesyssla enligt § 35 regeringsformen, med stöd av bestämmelserna i första stycket ankommer på Kungl. Maj:ts prövning huruvida han må bliva försatt i disponibilitet mot åtnjutande av disponibilitetsarvode, som i andra stycket sägs.

Denna kungörelse träder i kraft dagen efter den, då kungörelsen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

---

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 13 februari 1942.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och finansdepartementen anför chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld:

I skrivelse den 14 februari 1941 har överbefälhavaren över rikets försvarskrafter gjort framställning om *dels* införande av bestämmelser, som skulle möjliggöra ett avförande från aktiv stat av till militära avlöningsreglementet hänförliga beställningshavare av regementsofficers eller högre grad och motsvarande civilmilitära beställningshavare genom dessa beställningshavares försättande i disponibilitet mot åtnjutande av exspektansarvode och *dels* prövning av frågan om vissa ändringar i militära tjänstepensionsreglementet den 17 maj 1935 (nr 167), likaledes åsyftande att bereda större möjligheter att från aktiv stat avkoppla personal vid försvarsväsendet.

Den i överbefälhavarens framställning berörda frågan om vissa ändringar i militära tjänstepensionsreglementet har redan av Kungl. Maj:t upptagits till behandling i den till 1941 års riksdag avlåtna propositionen nr 339 med förslag till allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen m. m. Sedan riksdagen i huvudsak godkänt Kungl. Maj:ts förslag, har den 30 december 1941 utfärdats allmänna tjänste- och pensionsreglementen, vilka träda i kraft den 1 juli 1942.

Jag anhåller att nu få upptaga ärendet i övrigt till behandling.

Med stöd av Kungl. Maj:ts den 21 mars 1941 givna bemyndigande anmodade jag samma dag presidenten i kammarrätten N. J. E. Quensel och expeditionschefen i finansdepartementet E. A. Westling att inom försvarsdepartementet biträda med utredning rörande lämpligheten av och möjligheterna för ett genomförande helt eller delvis av de i överbefälhavarens förutnämnda skrivelse angivna åtgärderna ävensom att, om och i den mån utredningen därtill gäve anledning, inkomma med förslag till bestämmelser i ämnet.

I skrivelse den 30 juni 1941 ha utredningsmännen avgivit utlåtande.

Över utredningsmännens utlåtande ha i anledning av remiss yttranden avgivits av överbefälhavaren över rikets försvarskrafter, försvarsväsendets lönenämnd, statskontoret och svenska officersförbundet.

Överbefälhavaren har bifogat yttranden från arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen och chefen för flygvapnet samt cheferna för armén och marinen.

För innehållet i yttrandena kommer redogörelse att lämnas under de särskilda avsnitt, som därav beröras.

I det följande ämnar jag — efter en redogörelse för nuvarande bestämmelser rörande skyldighet för ordinarie beställningshavare vid försvarsväsendet att underkasta sig förflyttning till annan beställning eller att avgå från sin beställning — upptaga till behandling frågan om utvidgad avgångsskyldighet för viss sådan personal. Därefter behandlas frågan om avlöningsförmåner och tjänstgöringsskyldighet m. m. för personal, som överföres å avgångs- eller disponibilitetsstat, varefter redogörelse lämnas för vissa kostnadsberäkningar.

Nuvarande bestämmelser rörande beställningshavares förflyttnings- och avgångsskyldighet.

Enligt 3 § 2 mom. militära avlöningsreglementet den 15 juni 1939 (nr 275), vilket äger tillämpning å bland annat ordinarie officersbeställningar å aktiv stat samt vissa ordinarie civilmilitära beställningar, är beställningshavare pliktig underkasta sig den *förflyttning* till annan förläggningsort eller till annan beställning eller befattning vid försvarsväsendet, som må beslutas antingen av Kungl. Maj:t eller ock av vederbörlig myndighet med stöd av myndigheten i reglemente, instruktion eller annan dylik författning tillagd befogenhet.

Bestämmelser angående ordinarie beställningshavares skyldighet att *avgå* från sin beställning ha intagits i såväl nu gällande militära tjänstepensionsreglemente som 1941 års allmänna tjänstepensionsreglemente, vilket träder i kraft den 1 juli 1942.

Enligt 11 § 1 mom. militära tjänstepensionsreglementet den 17 maj 1935 (nr 167) är beställningshavare på aktiv stat skyldig avgå från sin beställning — förutom vid inträde i den för hans beställning stadgade pensionsåldern — då beställningshavaren drabbats av olycksfall eller skada i tjänsten, av sjukdom (som ej är att hänföra till olycksfall) eller av nedsatt arbetsförmåga och det behörigen styrkts, att han på grund därav är för framtiden oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sin tjänst. En förutsättning för avgångsskyldighet i här berörda fall är dock, att beställningshavaren prövas icke lämpligen kunna tjänstgöra i annan befattning vid försvarsväsendet, till vilken han må vara pliktig att låta förflytta sig.

Jämlikt 11 § 3 mom. sistnämnda reglemente må vidare Kungl. Maj:t i vissa andra fall förklara beställningshavare skyldig att avgå från tjänsten och entlediga honom (s. k. tvångspensionering). Såsom förutsättningar härför stadgas, att beställningshavaren befinnes urståndsatt att på tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden ävensom att högst fem år återstå till pensionsålderns inträde.

Beställningshavare, som på grund av nu nämnda bestämmelser är skyldig att avgå från tjänsten, äger uppbära pension.

Förutom nu omnämnda pensionering i samband med avgångsskyldighet förekommer även frivillig förtidspensionering. Beställningshavare, som tidigast fem år före uppnåendet av pensionsåldern frivilligt avgår ur tjänst, kan

nämligen enligt 16 § 1 mom. militära tjänstepensionsreglementet av Kungl. Maj:t under vissa förutsättningar medgivnas rätt att komma i åtnjutande av förtidspension.

I allmänna tjänstepensionsreglementet den 30 december 1941 (nr 1008), vilket som nämnts träder i kraft den 1 juli 1942 och därvid kommer att ersätta såväl 1935 års militära tjänstepensionsreglemente som motsvarande reglemente för den civila statsförvaltningen, ha i 8 § 2 mom. upptagits bestämmelser om avgångsskyldighet på grund av olycksfall, sjukdom och dylikt av i huvudsak samma innehåll som i 1935 års militära tjänstepensionsreglemente. Till skillnad från vad som gäller enligt sistnämnda reglemente skall dock avgångsskyldighet föreligga, så snart vederbörande befinnes för framtiden oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sin tjänst. Där så är förhållandet, skall frågan, huruvida beställningshavaren lämpligen bör överflyttas till annan beställning eller befattning, till vilken han må vara skyldig att låta förflytta sig, komma under särskild prövning, innan beslut om avsked på grund av invaliditet eller sjukdom meddelas.

I 8 § 4 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet har upptagits, förutom en mot 11 § 3 mom. i 1935 års militära tjänstepensionsreglemente svarande bestämmelse, ett stadgande av innehåll att tjänsteman, som genom lagkraftäggande dom befunnits skyldig till förfarande i tjänsten, vara avsättning kunnat följa, men som jämlikt 5 kap. 5 § strafflagen förklarats fri från ansvar, av Kungl. Maj:t må förklaras skyldig att avgå och entledigas.

Frivillig förtidspensionering må enligt 13 § 2 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet ske under samma förutsättningar som enligt 1935 års militära tjänstepensionsreglemente.

I annan mån än nu sagts kunna icke ordinarie beställningshavare, å vilka militära avlöningsreglementet är tillämpligt, i administrativ ordning tvingas att mot sin vilja avgå från tjänsten, därest de icke äro att hänföra till sådana förtroendeämbetsmän, varom förmåles i § 35 regeringsformen. Enligt denna paragraf inneha vissa däri uppräknade ämbetsmän »förtroendesysslor, varifrån Konungen må dem entlediga, när han prövar rikets tjänst det fordra». Paragrafen innehåller ingen annan begränsning eller närmare reglering av Kungl. Maj:ts befogenhet än att Konungen skall kungöra sådana beslut i statsrådet, »vars ledamöter vare skyldiga att däremot göra underdåniga föreställningar, om de finna sig därtill skäl äga».

Förtroendeämbetsman, som avskedat, äger icke rätt att efter avskedet bibehålla några avlöningsförmåner och är ej heller berättigad till pension. Jämlikt 16 § 3 mom. i 1935 års militära tjänstepensionsreglemente må emellertid Kungl. Maj:t efter prövning tilldela entledigad förtroendeämbetsman förtidspension. Denna skall bestämmas enligt de grunder, som gälla för fastställande av ålderspension, men utgår med lägst 75 procent av hel ålderspension.

Enligt 1941 års allmänna tjänstepensionsreglemente må genom fullmakt tillsatt förtroendeämbetsman av Kungl. Maj:t medgivnas rätt att komma i åtnjutande av förtidspension, om han entledigas utan att han själv uttryckt önskan därom och utan att avgångsskyldighet föreligger på grund av i reglementet

meddelade bestämmelser (13 § 2 mom. andra stycket). Förtidspensionen utgår såsom hel pension, därest beställningen innehafts minst 12 år i oavbruten följd, men eljest såsom avkortad pension, dock lägst med 85 procent av hel pension (21 § 2 mom. och 24 § 3 mom. första och andra styckena). Medelst förordnande på viss tid tillsatt ordinarie beställningshavare, som entledigas på grund av stadgandet i § 35 regeringsformen, äger i regel rätt att erhålla pension enligt nyss anförda grunder (24 § 1 mom. d)).

Frågan om utvidgad avgångsskyldighet för viss personal vid försvarsväsendet.

Överbefälhavarens framställning. I sin skrivelse den 14 februari 1941 har överbefälhavaren framhållit, att det är ett statens intresse av vital betydelse, att den vid krigsmakten på aktiv stat anställda personalen besitter sådan tjänstduglighet, att den på ett fullt tillfredsställande sätt kan fullgöra med innehavande beställning i fred förenade tjänsteåligganden ävensom i krig bestrida mot beställningen svarande krigsbefattning.

Överbefälhavaren har därom anfört följande:

Den aktiva staten är så knappt tillmätt, att det av envar kräves högsta arbetskapacitet för att krigsmakten i fred skall kunna så effektivt danas för sin uppgift, att den vid givet tillfälle omedelbart är redo att fylla densamma. Den aktiva personalen bildar krigsmaktens stomme; dess vid mobilisering i förhållande till andra personalkategorier relativt ringa kvantitet nödvändiggör, att dess kvalitet är den högsta möjliga. Den aktiva personalen får icke förete brister i psykiskt eller fysiskt avseende ägnade att äventyra lösandet av de uppgifter, som föreläggas densamma.

Beställningshavare, som icke fyller ovan angivna krav, bör utan omgång kunna skiljas från sin beställning på aktiv stat, så att beställningen kan besättas med för densamma mera lämpad person. Särskilt gäller detta beställningshavare i chefsbefattning från lägsta regementsofficersgraden och uppåt samt likställda civilmilitärer.

Gällande lag och författning giva endast snävt begränsade möjligheter till önskvärd utgallring från aktiv stat före pensionsåldern av sådana personer, som visa sig icke fylla måttet i fråga om tjänstens krav i innehavande beställning.

Regeringsformen § 35 — — — är sålunda tillämplig endast på ett begränsat antal beställningshavare och bjuder redan på grund härav icke möjlighet att från aktiv stat avföra varje beställningshavare, vars avgång från sådan stat ur statens synpunkt är önskvärd.

Överbefälhavaren har vidare framhållit, att den i militära avlöningsreglementet intagna bestämmelsen om skyldighet för beställningshavare att underkasta sig förflyttning till annan beställning vid försvarsväsendet icke giver möjlighet att helt skilja beställningshavare från aktiv stat.

Icke heller bestämmelserna i 1935 års militära tjänstepensionsreglemente rörande skyldighet för beställningshavare att i händelse av nedsatt tjänstduglighet avgå från sin beställning äro enligt överbefälhavarens mening tillfyllest för att man under alla de omständigheter, som av överbefälhavaren inledningsvis angivits, skulle kunna skilja beställningshavare från aktiv stat.

Överbefälhavaren har i fråga om militära tjänstepensionsreglementets stadgande angående tvångspensionering i förtid av mindre tjänstduglig personal anfört:

Militära tjänstepensionsreglementet synes genom stadgandet om sjukpension förutsätta, att beställningshavare, som entledigats enligt detta moment, icke skall för framtiden användas för någon tjänst vid försvarsväsendet. Det är därför icke möjligt att till detta författningsrum hänföra beställningshavare, vilka ehuru de, måhända efter bästa förmåga, åtminstone till formen fullgöra sin tjänst i fredstid, dock icke fylla måttet för de krav, som bestridandet av beställningen uppställer, eller som icke anses kunna bekläda mot beställningen svarande krigsbefattning, men likväl kunna användas i annan mindre krävande eller mindre ansvarsfull på aktiv stat icke uppförd befattning vid försvarsväsendet.

Med hänsyn till de fordringar, som för upprätthållandet av krigsmaktens effektivitet måste ställas på den aktiva personalen, är det av lika stor betydelse, att sådana beställningshavare, likaväl som de i militära tjänstepensionsreglementet § 11, kunna avskiljas från aktiv stat.

Detta kan icke ske genom tillämpning av pensionsreglementets bestämmelser om förtidspensionering. Härför fordras nämligen frivillig ansökan, och härigenom är denna väg stängd för beställningens frigörande, när så påfordras ur statens intresse, vilket i detta fall kan förutses stå i motsats till individens.

Överbefälhavaren har därför funnit det erforderligt, att gällande bestämmelser rörande militära och civilmilitära beställningshavares avgångsskyldighet kompletteras och revideras, och har därom anført:

En tillfredsställande lösning erhålles icke genom förändring av pensionsåldern. Det är väl sannolikt, att därigenom vissa beställningshavare, som icke fylla måttet, skulle komma att avföras från aktiv stat. Kvaliteten och därmed tjänstbarheten är emellertid icke direkt hänförlig till levnadsårens antal, den beror jämväl av många andra faktorer. Alderns verkan är individuell: en femtioåring kan vara, i fysiskt såväl som i psykiskt hänseende, mera förbrukad än en sextioåring. Erfarenheterna från beredskapstjänstgöringen hava givit tydliga belägg härför. En generell sänkning av pensionsåldern säkerställer icke, att alla förbrukade eller mindre tjänstdugliga elimineras, under det att den med visshet undanskaffar många kvalitativt fullt dugande och ifråga om erfarenhet och omdömesmognad för staten värdefulla individer. En genomgripande generell sänkning av pensionsåldern medför dessutom betydande kostnader.

Föreskrifterna om avgång från aktiv stat böra därför främst fullständigas på sådant sätt, att de bereda en ökad möjlighet till utgallring av de ur tjänstens synpunkt mindre användbara, oberoende av deras ålder.

Överbefälhavaren har föreslagit, att den för höjande av krigsmaktens effektivitet erforderliga utgallringen av mindre tjänstduglig personal möjliggöres genom utfärdandet av en särskild författning angående avskiljande från aktiv stat av beställningshavare, som icke på grund av tjänstepensionsreglementets bestämmelser äro avgångsskyldiga.

Härom har överbefälhavaren anført:

Genom denna författning bör Kungl. Maj:t bemyndigas att efter förslag av vederbörande försvarsgrenschefer entlediga beställningshavaren från aktiv stat. För att skapa en viss garanti i avseende å tillämpningen bör försvarsgrenscheferens förslag vara åtföljt av utlåtande från mellanstående chefer. I krig bör det tillkomma armékårschef (chefen för kustflottan, chef för flygeskader) att beträffande honom underlydande beställningshavare inkomma med förslag till entledigande, och bör utlåtande, som nyss nämnts, därvid icke krävas. Enär i de lägre graderna större möjligheter förefinnas att genom

omplacering råda bot för olägenheter av den art, som här ifrågavarande sätt för avskiljande av viss personal från aktiv stat avser att möta, torde detta sätt för entledigande, åtminstone tills vidare, kunna begränsas till regements- och högre officerare samt likställda civilmilitärer.

Beslutar Kungl. Maj:t om entledigande, bör beställningshavaren försättas i disponibilitet och tillerkännas exspektansarvode.

Utredningsmännen. Utredningsmännen ha inledningsvis anfört, att de icke fattat sin uppgift så, att det skulle ankomma på dem att avgiva ett omdöme om huruvida de tämligen vittgående åtgärder för avkoppling av aktiv personal vid försvarsväsendet, som åsyftades i överbefälhavarens framställning, vore i rådande läge erforderliga. Utredningsmännen hade ansett sig böra inskränka sig till att söka klarlägga de rättsliga förutsättningarna för dylika åtgärders genomförande, att belysa olika tänkbara utvägar härför samt att söka angiva en i praktiken genomförbar teknisk utformning av en lösning, som kunde ifrågakomma.

Efter en redogörelse för de i det föregående berörda bestämmelserna i avlönings- och tjänstepensionsreglementen rörande beställningshavares förflyttnings- och avgångsskyldighet ha utredningsmännen i fråga om förflyttningskyldigheten anfört:

Militär personal kan alltså numera förflyttas till annan beställning i samma eller lägre lönegrad vid försvarsväsendet, varvid beställningshavaren äger rätt att vara bibehållen vid sina förutvarande avlöningsförmåner. En förutsättning för dylik förflyttning är dock givetvis, att en beställning finnes ledig och kan genom förflyttningsbeslutet besättas. Utan utnämning till annan beställning kan emellertid en militär beställningshavare förflyttas till annan befattning inom försvarsväsendet. Det bör understrykas, att de militära befattningarna icke i samma grad som civila befattningar äro knutna till viss i stat upptagen beställning utan att försvarsväsendets organisation inrymmer en avsevärt större smidighet vid placering av beställningshavare i olika befattningar. Denna rörelsefrihet ökas ytterligare genom det inom försvarsväsendet förefintliga kommanderingsinstitutet. Självfallet är dock — — rörelsefriheten i viss mån begränsad av de militära kadrernas storlek, vilka avvägts på grundval av beräkningar angående olika beställningars behövlighet för vissa uppgifter.

I fråga om de rättsliga möjligheterna för genomförande av överbefälhavarens förslag om beställningshavares försättande i disponibilitet ha utredningsmännen framhållit att — bortsett från det fåtal beställningar vid försvarsväsendet som tillsätts medelst förordnande — enligt nu gällande bestämmelser ett förtidsavskedande av militär eller civilmilitär beställningshavare under andra förutsättningar än de i vederbörligt tjänstepensionsreglemente angivna är möjligt allenast beträffande sådana beställningshavare, som äro förtroendeämbetsmän.

Efter en närmare undersökning, vilka för närvarande befintliga beställningar som äro att hänföra till förtroendesysslor (utredningen härom fogas vid detta protokoll såsom bilaga A), ha utredningsmännen sammanfattningsvis anfört, att de flesta högre militära cheferna med undantag för vissa beställningshavare i lönegraden Ob 2 tillhöra gruppen förtroendeämbetsmän men att

av regementsofficerare i lägre beställning än överstes eller kårchefs endast officerare vid generalstabskåren äro att hänföra till denna grupp. Flertalet majorer och överstelöjtnanter samt motsvarande beställningshavare vid marinen stå sålunda — liksom samtliga civilmilitära beställningshavare — enligt utredningsmännens undersökning utanför förtroendeämbetsmännens krets.

Enligt vad utredningsmännen vidare anfört kunde man, om ett realiserande av överbefälhavarens förslag ansåges böra komma till stånd även beträffande beställningshavare, som icke vore förtroendeämbetsmän, tänka sig tre vägar för att öppna möjlighet därtill. Man kunde genomföra en grundlagsändring i syfte att utsträcka begreppet förtroendeämbetsman till andra kategorier av beställningshavare än dem som för närvarande avsåges i § 35 regeringsformen. Man kunde införa generella förbehåll i avlöningsbestämmelserna, innebärande rätt för Kungl. Maj:t att från aktiv stat avföra beställningshavare i här avsedda tjänstegrader. Slutligen kunde man möjligen tänka sig ett införande av särskilda förbehåll i fullmakterna å de militära beställningar, som avsåges i framställningen.

Utredningsmännen ha avvisat sistnämnda utväg såsom mindre lämplig, i första hand därför att förbehåll i fullmakterna i annat fall än där de avsåge en snart övergående situation — exempelvis vid en förestående organisatorisk omläggning eller införande av ny lönestat — innebure så betydande individuella ingrepp i de ordinarie beställningshavarnas rättsställning, att de icke syntes kunna ur konstitutionell synpunkt genomföras, med mindre förbehållen förknippades med utfästelser om vissa någorlunda bestämt reglerade förmåner vid ett avförande från aktiv stat. Man finge alltså förutsätta en av riksdagen godkänd enhetlig reglering av hithörande spörsmål av liknande natur som den, vilken måste föregå ett genomförande av generella förbehåll i avlöningsbestämmelserna. Vid sådant förhållande kunde den nu åsyftade utvägen icke möjliggöra ett smidigare eller snabbare förfarande än alternativet med generella regler, införda i avlöningsreglementet.

Alternativet med generella förbehåll i avlöningsreglementet skulle — enligt vad utredningsmännen anfört — innebära, att i reglementet infördes bestämmelser, enligt vilka de avsedda beställningshavarna bleve pliktiga att under vissa förutsättningar underkasta sig entledigande från aktiv stat. Under förutsättning att parallellt härmed — i avlöningsreglementet eller i en särskild författning, anslutande sig till avlöningsreglementets bestämmelser om avgångsskyldighet — verkställdes en reglering av de rättigheter i avseende å avlöning och pension, som skulle tillkomma de entledigade beställningshavarna, syntes invändning ur konstitutionell synpunkt icke kunna riktas mot här avsedda förfarande. Den avgångsskyldighet, som sålunda skulle åläggas beställningshavarna mot åtnjutande av vissa förmåner, låge nämligen principiellt i linje med gällande skyldighet att underkasta sig förflyttning och pensionering. Det borde emellertid framhållas, att dylika avgångsföreskrifter icke kunde omedelbart bringas i tillämpning. Med hänsyn till de befullmäktigade beställningshavarnas rättsliga ställning kunde avgångsskyldigheten prin-

cipiellt icke göras gällande gentemot redan utnämnda utan först gentemot beställningshavare, som nyutnämnts eller befordrats till högre regements-officersbeställning efter bestämmelsernas utfärdande. I anslutning till vad förut yttrats stode emellertid den utvägen öppen, att i en situation, då Kungl. Maj:t hade för avsikt att förelägga riksdagen förslag om ändring i reglementsbestämmelser av nu ifrågavarande slag, temporära förbehåll gjordes i fullmakterna.

Även den återstående av de tre till buds stående utvägarna, en ändring av grundlagens bestämmelser om förtroendeämbetsmän, lede enligt utredningsmännens uppfattning — och i än högre grad än den nyss berörda lösningen — av långsamhet i genomförandet. De särskilda, tidskrävande villkoren för slutgiltigt antagande av grundlagsändring måste nämligen här iakttagas. Därtill komme, att billighetsskäl kunde tänkas åberopade till stöd för att förknippa även en grundlagsändring med övergångsbestämmelser, avsedda att inskränka ändringens verkan till samma kategorier beställningshavare, som skulle bli underkastade nya bestämmelser i avlöningsreglementet.

Utredningsmännen ha framhållit, att ingen av de lösningar av frågan om viss militär personals avförande från aktiv stat, som kunde tänkas möjliga, när det gällde en mera bestående anordning, tillgodosåge det i överbefälhavarens framställning skönjbara syftemålet att bereda möjlighet till omedelbara åtgärder. Ett tillgodosende av ett föreliggande behov av sådan art syntes med hänsyn till beställningshavarnas rättsliga ställning i själva verket kunna åstadkommas allenast på en väg, som i princip bevarade nuvarande beställningshavare vid dem tillkommande ekonomiska förmåner. En sådan lösning syntes förutsätta anlitande av institutet *övergångsstat*.

Anordningen med övergångsstat hade hittills plägat tillgripas väsentligen vid organisatoriska omläggningar, vilka medfört att viss personal blivit övertalig i förhållande till ett beräknat normalt personalbehov för vissa arbetsuppgifter. I sådant sammanhang hade denna anordning i betydande utsträckning kommit till användning vid den omorganisation av försvarsväsendet, som genomförts enligt beslut vid 1925 års riksdag. Något hinder att använda nämnda institut för genomförande av en av särskilda skäl påkallad effektivisering av personalorganisationen utan att åtgärden stode i samband med kaderminskning syntes dock i och för sig ej föreligga. För den händelse ett starkt behov av omedelbara åtgärder i sådant syfte prövades föreligga inom försvarsväsendet, syntes ett anlitande av denna utväg böra övervägas. Det låge i anordningens natur, att den vore av tillfällig art och att bestämda gränser för dess användning borde uppdragas.

För den händelse *en mera bestående anordning* för att möjliggöra ett avförande från aktiv stat av vissa i sina beställningar mindre användbara högre beställningshavare skulle finnas erforderlig jämsides med de möjligheter till förflyttning och förtidspensionering, som enligt vad förut påpekats redan enligt gällande bestämmelser stå öppna, borde man enligt utredningsmännens mening taga de två förut omnämnda utvägarna under övervägande — en grundlagsändring innebärande utvidgning av förtroendereglerens tillämpningsområde eller införande av generella förbehåll i avlöningsreglementet

i syfte att möjliggöra en avkoppling i samband med tillskapande av ett disponibilitetsinstitut. Dessa båda utvägar kunde enligt utredningsmännens åsikt möjligen böra beträddas parallellt.

Beträffande frågan om utvidgning av förtroendereglerens tillämpningsområde ha utredningsmännen anfört följande:

Att de högre militära beställningarnas innehavare intaga förtroendeställning innebär uppenbarligen vissa fördelar ur statens synpunkt. Den gränsdragning mellan förtroendeämbeten och andra högre militära beställningar, som — — — nu existerar såsom resultat av den faktiska utvecklingen, synes emellertid icke rationell, och en mera förnuftsnelig avgränsning av förtroendebegreppet är därför påkallad. Avgörande för frågan, om en beställning bör hava förtroendekaraktär eller ej, bör vara tjänstens vikt och betydelse. Utstakningen i detalj av gränserna är i första hand en militär bedömningsfråga, men praktiska hänsyn synas närmast motivera en gränsdragning efter tjänstegraden. Att överstar i regementschefs ställning tillhörande lönegraden Ob 1 äro förtroendeämbetsmän, medan vissa högre befälhavare i lönegraden Ob 2 tillhöra denna kategori endast om de erhållit högre tjänsteställning än överstes, är uppenbarligen otillfredsställande. En väg att vinna rättelse härutinnan är att ändra grundlagen därhän, att alla beställningshavare i överstes eller högre tjänstegrad bliva förtroendeämbetsmän, varav följderna skulle bliva att jämväl överstar i lönegraden Oa 6 (skolchefer, överstar vid intendenturkåren m. fl.) överfördes till denna kategori. En annan utväg vore att utgå från regementschefsgraden såsom lägsta förtroendegrad och i stället täcka den lucka, som för närvarande finnes med avseende å vissa beställningshavare tillhörande lönegraden Ob 2, genom återinförande av den gamla tjänstegraden generaladjutant för samtliga beställningshavare i sistnämnda lönegrad. En lösning enligt det senare alternativet — vilken lösning synes bäst ansluta sig till de nuvarande grundlagsstadgandenas andemening och som jämväl i andra avseenden sannolikt skulle innebära vissa fördelar — skulle medföra, att utan grundlagsändring alla beställningshavare i regementschefs och högre ställning bleve förtroendeämbetsmän. Det förutsättes, att benämningen generaladjutant kommer till användning för beställningshavare tillhörande samtliga försvarsgrenar.

Beträffande övriga i överbefälhavarens framställning avsedda beställningshavare, majorer och överstelöjtnanter — vid den av utredningsmännen senast antydda lösningen likställas med dessa jämväl överstar i lägre ställning än regementschefer — syntes enligt utredningsmännens mening under alla förhållanden vägen med införande av avgångsregler i avlöningsreglementet böra ensam komma i fråga. Dyliga regler borde dock göras formellt tillämpliga även på förtroendeämbetsmännen, på det att Kungl. Maj:t skulle kunna, i den mån så ansåges lämpligt, tillämpa nämnda regler även på de högre beställningshavare, vilka tillhörde förtroendeämbetsmännens krets. Utredningsmännen ha dock ansett ett eventuellt disponibilitetsinstitut ej böra göras tillämpligt på de medelst förordnande på viss tid tillsatta beställningshavarna i lönegraden Ob 4.

Utredningsmännen ha i fortsättningen erinrat om att det i överbefälhavarens framställning åsyftade disponibilitetsinstitutet sedan lång tid tillbaka har en viss motsvarighet på ett annat förvaltningsområde, utrikesförvaltningens, varefter de närmare utrett institutets innebörd och syfte i den utformning det där erhållit.

Efter en redogörelse för den historiska utvecklingen av detta institut och för nu gällande bestämmelser därom ha utredningsmännen anfört:

Kungl. Maj:t äger sedan gammalt försätta diplomatisk eller konsulär tjänsteman i disponibilitet och sålunda avföra vederbörande från hans ordinarie tjänst. Någon närmare reglering av förutsättningarna härför finnes icke meddelad i författning eller eljest genom beslut av statsmakterna, utan Kungl. Maj:t äger i detta avseende fria händer. Rättsgrunden för anordningen är numera regeringsformens § 35, som till förtröendeämbetsmän hänför samtliga diplomatiska och konsulära tjänstemän. Någon rätt till ekonomisk gottgörelse är icke tillförsäkrad tjänsteman, vilken försattes i disponibilitet, men Kungl. Maj:t äger befogenhet att tilldela sådan tjänsteman exspektansarvode med belopp, som inom viss maximigräns fastställs efter Kungl. Maj:ts fria skön. Sättes arvodet ej lägre än till pensionsunderlagets belopp, bibehåller vederbörande sin pensionsrätt och äger alltså tillträda pension efter samma regler, som gälla för tjänstemän å aktiv stat.

Syftet med exspektansarvode till diplomatisk och konsulär personal är, såsom namnet anger, att ge vederbörande en ersättning i avvaktan på möjlighet att insätta honom i en ny beställning. En genomgång av Kungl. Maj:ts praxis vid försättande i disponibilitet och tilldelande av exspektansarvode visar, att sådant arvode i vissa fall tillerkänts befattningshavare, som sedermera icke återgått i tjänst, i några fall även befattningshavare, vars inträde i ny beställning troligen icke varit avsett med hänsyn till vederbörandes ålder vid entledigandet eller till olämplighet eller andra särskilda omständigheter. Stundom har Kungl. Maj:t i disponibilitet försatt tjänstemän utan att tilldela dem exspektansarvode. — — — Alltjämt torde dock den huvudsakliga grunden för disponibilitetsinstitutet med däri innefattade regler om exspektansarvode m. m. få anses vara, att den entledigade tjänstemannen skall kunna bibehållas i karriären och vid tillfälle kunna tilldelas en ny post.

Vid en jämförelse mellan disponibilitetsinstitutet inom utrikesförvaltningen och det disponibilitetsinstitut inom försvarsväsendet, som åsyftades i överbefälhavarens framställning, fölle det — enligt vad utredningsmännen vidare framhållit — främst i ögonen, att i nämnda framställning icke vore fråga om tilldelande av någon interimisersättning åt beställningshavare, som av särskilda skäl entledigades från innehavd beställning men som förutsattes i regel senare böra erhålla annan post inom förvaltningsområdet. I stället avsåges här att erhålla en möjlighet att från aktiv stat avskilja beställningshavare, vilka ansåges icke kunna tillfredsställande uppehålla sin befattning utan böra definitivt avskiljas från den aktiva personalstaten, låt vara att beställningshavaren förutsattes kunna i åtskilliga fall användas för annat arbete inom försvarsväsendet. Ett disponibilitetsinstitut innefattande regler om exspektansarvode syntes alltså icke på detta område avsett att fylla de uppgifter, som direkt svarade mot begreppsbestämningarna, eller eljest vara helt jämförligt med motsvarande anordning inom utrikesförvaltningen.

Den skiljaktighet, som sålunda föreläge, syntes enligt utredningsmännens mening icke i och för sig vara av beskaffenhet att utesluta disponibilitetsinstitutets användning inom försvarsväsendet för de syften, som i överbefälhavarens framställning avsetts. Skiljaktigheterna syntes däremot påkalla att, om anordningen ansåges böra komma till användning på förevarande område,

man sökte finna en annan benämning än exspektansarvode på den förmån, som skulle tillkomma de entledigade. Exspektansbeteckningen ledde nämligen tanken på ett annat syfte än det som skulle ligga till grund för det här ifrågasatta institutet. Det ville synas, som om benämningen disponibilitetsarvode lämpligen skulle kunna komma till användning.

Utredningsmännen ha härefter sökt skissera en tänkbar utformning av en disponibilitetsanordning sådan som den av överbefälhavaren ifrågasatta och därvid anført, att rättsgrundvalen för en sådan anordning måste skapas genom införande av bestämmelser i militära avlöningsreglementet. Den lämpliga platsen härför syntes vara reglementets 3 §, vari intagits bestämmelser om beställningshavares skyldighet att underkasta sig tjänstgöringsföreskrifter m. m. samt förflyttning till annan förläggningssort eller annan beställning eller befattning. I ett särskilt moment av denna paragraf syntes böra intagas bestämmelser, som gjorde beställningshavare i regementsofficers eller högre grad pliktiga att efter av Kungl. Maj:t meddelat beslut avgå från beställningen. Möjligen borde i stadgandet allmänt angivas förutsättningarna för denna skyldighet, t. ex. att densamma skulle föreligga, då Kungl. Maj:t funne beställningshavarens avgång vara av statens intresse påkallat eller dylikt. Några andra begränsningar i avgångsskyldigheten — t. ex. viss levnadsålder eller viss tjänstetid i beställningen — syntes icke böra stadgas. Däremot kunde det synas påkallat att, till förebyggande av missbruk, i stadgandet införa vissa grundläggande procedurregler, förslagsvis att Kungl. Maj:ts beslut om entledigande finge meddelas endast efter förslag av vederbörande försvarsgrenschefer eller, där överbefälhavare funnes förordnad, av denne. Yttrande av vederbörande mellanstående chefer syntes jämväl, på sätt överbefälhavaren ifrågasatt, böra inhämtas.

I momentet syntes vidare — enligt vad utredningsmännen fortsättningsvis anført — böra intagas ett stadgande om rätt för entledigad beställningshavare, som ej vore att hänföra till förtroendeämbetsman, att efter entledigandet komma i åtnjutande av viss ersättning samt att bibehållas vid pensionsrätt. De närmare grunderna för ersättningen borde regleras genom av Kungl. Maj:t och riksdagen beslutade bestämmelser, som utfärdades fristående från avlöningsreglementet och kunde bli föremål för ändring med giltighet även gentemot tidigare utnämnda beställningshavare. Med hänsyn därtill borde stadgandet i avlöningsreglementet endast innehålla, att beställningshavare, som entledigades, vore berättigad att bli försatt i disponibilitet mot åtnjutande av disponibilitetsarvode enligt grunder, som bestämdes av Kungl. Maj:t och riksdagen, samt att bibehållas vid den rätt till pension, som tillkommit honom såsom innehavare av beställningen. För rätt till disponibilitetsarvode borde dock föreskrivas såsom villkor, att beställningshavaren underkastade sig viss tjänstgöringsskyldighet. En precisering av denna tjänstgöringsskyldighet och av möjligheterna till ersättning syntes böra ske i särskild ordning.

Yttranden. De av utredningsmännen angivna riktlinjerna för överförande & övergångs- eller disponibilitetsstat av mindre tjänstdugliga militära och

civilmilitära beställningshavare ha i huvudsak lämnats utan erinran av överbefälhavaren över rikets försvarskrafter, arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen och chefen för flygvapnet, cheferna för armén och marinen samt försvarsväsendets lönenämnd.

Statskontoret har däremot i väsentliga delar avstyrkt utredningsmännens förslag, medan svenska officersförbundet förklarat sig allenast under vissa i det följande närmare berörda förutsättningar kunna tillstyrka detsamma.

Överbefälhavaren har i sitt yttrande förklarat sig icke ha något att i princip erinra mot användande av institutet övergångsstat på sätt utredningsmännen föreslagit. Denna anordning borde dock, så snart utan olägenhet kunde ske, ersättas med åtgärder av mera beständig natur. Genom det av utredningsmännen föreslagna disponibilitetsinstitutet såsom en sådan mera bestående anordning för att möjliggöra ett avförande av beställningshavare från aktiv stat skulle enligt överbefälhavarens mening syftet med hans framställning i huvudsak nås. Det framginge icke med full tydlighet av utredningen, huruvida disponibilitetsinstitutet skulle vara tillämpligt jämväl på förtroendeämbetsmännen. Det vore av betydelse för övergångsstats- och disponibilitetsinstitutets syfte, att de kunde tillämpas oberoende av bestämmelserna i § 35 regeringsformen och således kunde tillämpas på samtliga regementsofficers- och högre samt motsvarande civilmilitära beställningshavare, med undantag av sådana, som tillsattes genom förordnande.

Utredningsmännens förslag om återinförande av tjänstegraden generaladjutant har avstyrkts av överbefälhavaren, som i stället förordat förslaget om ändring av grundlagen därhän, att alla beställningshavare i överstes eller högre tjänstegrad bleve förtroendeämbetsmän.

Cheferna för armén och marinen samt chefen för flygvapnet och flygförvaltningen ha anfört liknande synpunkter.

Arméförvaltningen, som i huvudsak lämnat utredningsmännens förslag utan erinran, har anfört följande:

Enligt arméförvaltningens mening synes ett eventuellt system med ändamål att bereda möjlighet till utgallring av mindre tjänstedugliga beställningshavare vid försvarsväsendet kunna utformas på följande sätt. I 3 § militära avlöningsreglementet införas bestämmelser av det innehåll, som utredningsmännen föreslagit. I avvaktan på att dylik ändring med riksdagens medverkan blivit vidtagen, synes hinder icke böra möta för Kungl. Maj:t att såsom en interimståtgärd i de fullmakter, som dessförinnan utfärdas för beställningshavare av regementsofficers- och högre grad samt motsvarande civilmilitära beställningshavare, intaga förbehåll om skyldighet för beställningshavaren att efter beslut av Kungl. Maj:t avgå från beställning på aktiv stat i enlighet med blivande bestämmelser om försättande i disponibilitet. Såsom utredningsmännen framhållit, kunna här omförmälda anordningar icke träffa de beställningshavare, vilka redan erhållit fullmakter å respektive beställningar. Anses åter så för en snabbare effektivisering av personalorganisationen böra ske, torde ett sådant intresse kunna tillgodoses genom införande efter vederbörligt riksdagsbeslut temporärt av en övergångsstat för ifrågakommande beställningshavare inom sistnämnda grupp.

Vid en lösning i nu antydd riktning synes frågan om ändring av § 35 regeringsformen få en i förevarande sammanhang minskad aktualitet.

Arméförvaltningen har i likhet med utredningsmännen funnit angeläget, att förfarings sättet vid överförande till övergångsstat respektive försättande i disponibilitet erhöles en betryggande utformning, så att godtycke och oenhetlig tillämpning samt därmed sammanhängande osäkerhetskänsla för beställningshavarna undvekes. Arméförvaltningen har erinrat om att redan tillkomsten av bestämmelserna i 11 § 3 mom. militära tjänstepensionsreglementet väckt oro bland statens befattningshavare. I anslutning till det anförda har arméförvaltningen ifrågasatt, om icke utöver de procedurregler, som utredningsmännen antytt, beställningshavaren borde, i likhet med vad i fråga om tvångspensionering förekomme enligt 11 § 3 mom. militära tjänstepensionsreglementet, beredas tillfälle inkomma med yttrande. Likaledes syntes kunna övervägas, huruvida icke eventuellt förefintlig förhandlingsberättigad personalorganisation borde beredas tillfälle yttra sig.

Jämväl *marinförvaltningen* har förklarat sig i princip icke ha något att erinra mot utredningsmännens förslag. Marinförvaltningen kunde dock icke förorda införande av benämningen generaladjutant för marinens beställningshavare i lönegraden Ob 2 utan anslöte sig i stället till eventuell ändring av grundlagen därhän, att alla beställningshavare i kommendörs eller högre tjänstegrad bleve förtroendeämbetsmän. Ett eventuellt disponibilitetsinstitut borde ej göras tillämpligt å marinöverdirektören, vilken i likhet med chefen för marinen tillsattes medelst förordnande på viss tid.

Försvarsväsendets lönenämnd har i sitt yttrande anført, att det enligt lönenämndens mening föreläge starka skäl för att åtgärder vidtoges i det syfte, som överbefälhavaren med sin framställning i ämnet velat vinna. Även om nu befintliga möjligheter att från aktiv stat avföra befattningshavare vid försvarsväsendet, som av olika anledningar befunnes icke kunna på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden, tillfullo utnyttjades, syntes det emellertid få anses oundgängligen erforderligt, att rätten att förtidsavskeda personal, som icke uppfyllde de krav i fråga om duglighet och tjänstbarhet, vilka skäligen borde ställas å densamma, ytterligare utvidgades, så att garantier skapades för att mera krävande arbetsuppgifter inom vårt försvar städse omhänderhades av fullt tjänstduglig personal. Det syntes emellertid lönenämnden knappast möjligt att nu taga definitiv ståndpunkt till frågan, huru § 35 regeringsformen borde ändras för ernående av det angivna syftet. Det syntes för övrigt ej gärna låta sig göra att endast reglera de militära förtroendeämbetsmännens ställning, då även beträffande civila tjänstemän grundlagsstadgandet ifråga numera vore föråldrat. Under sådana förhållanden och då i allt fall en grundlagsändring måste taga avsevärd tid, syntes det lönenämnden ofrånkomligt att omedelbart genomföra de anordningar för åstadkommande av en utvidgning av rätten att förtidsavskeda personal, som kunde åstadkommas enbart genom ändringar i militära avlönings- och tjänstepensionsreglementet.

Beträffande formen härför har lönenämnden förklarat sig i stort sett kunna ansluta sig till utredningsmännens förslag.

Lönenämnden har härutinnan närmare anført:

Vad — — — angår den tilltänkta disponibilitetsstaten, vill det emellertid synas lönenämnden, att denna benämning icke är fullt tillfredsställande, då densamma ej täcker det med det nya institutet avsedda ändamålet. Lönenämnden vill för sin del ifrågasätta, om icke i stället ett nytt begrepp kunde införas, förslagsvis överförande å »avgångsstat». Beträffande det nya författningsrum i militära avlöningsreglementet, vilket enligt utredningsmännens förslag skulle införas i 3 § reglementet, synes denna bestämmelse böra innehålla, dels att militär beställningshavare eller innehavare av befattning tillhörande lägst lönegrad Oa 4, så ock civilmilitär befattningshavare i lägst lönegrad Ca 24 skall vara skyldig att efter beslut av Kungl. Maj:t låta överflytta sig å avgångsstat mot åtnjutande av för vederbörlig beställning eller befattning i avlöningsreglementet bestämd avlöning och under de villkor i övrigt, vilka stadgas i samma reglemente, dels ock att övergång till avgångsstat icke skall medföra någon inskränkning i vederbörandes rätt till tjänste- och familjepension i den beställning han innehade före överförandet till avgångsstat. I avlöningsreglementet bör fördenskull under särskild avdelning intagas dels en löneplan för den till avgångsstat överförda personalen, dels ock de föreskrifter, vilka äro erforderliga för reglerandet av denna personals löneförhållanden i övrigt.

Mot utredningsmännens förslag om överförande av icke tjänstdugliga beställningshavare å övergångsstat har lönenämnden i stort sett icke haft något att erinra. Lönenämnden har dock funnit benämningen övergångsstat mindre lämplig och i stället jämväl här förordat beteckningen avgångsstat. Även nu avsedd personal borde regelmässigt förtidspensioneras med tillämpning av bestämmelserna i 11 § 3 mom. militära tjänstepensionsreglementet.

Lönenämnden — som ställt sig tveksam till ett av överbefälhavaren framfört yrkande, att 1935 års militära tjänstepensionsreglemente skulle ändras därhän, att beställningshavare, som befinnes urständsat att tillfredsställande sköta sina åligganden, skulle kunna tvångspensioneras jämväl för det fall, att han ej uppnått en levnadsålder, som med högst fem år understiger den för hans beställning stadgade pensionsåldern — har slutligen anfört följande:

Då lönenämnden för sin del håller före, att överbefälhavarens förslag bör modifieras på sätt ovan förordats, har lönenämnden ansett, att tillräckliga medel i allt fall komma att förefinnas för en behörlig utgallring av beställningshavare, vilkas bibehållande i tjänst skulle vara till ogagn för försvaret. Lönenämnden utgår nämligen från att de möjligheter att från tjänsten avlägsna dylika beställningshavare, som redan förefinnas, komma att utan eftergift tillvaratagas. Lönenämnden syftar härvid främst på att gällande bestämmelser rörande sjuk- och annan förtidspensionering utnyttjas i full utsträckning, något som måhända tidigare icke alltid varit fallet. Vidare förutsätter lönenämnden att före befördran noggrant prövas, att vederbörande icke företer sådana fysiska eller psykiska egenskaper och anlag, som under påfrestningar av det ökade ansvaret kunna befaras sätta honom ur stånd att på ett fullt tillfredsställande sätt fylla den högre tjänstens krav.

Statskontoret har i sitt yttrande som nämnts ställt sig bestämt avvisande till förslaget om att för framtiden permanenta anordningar vidtagas i syfte att från aktiv stat successivt avföra personal. Statskontoret har härutinnan anfört följande:

Därest det — — — är att anse såsom ofrånkomligt att i den utsträckning, som överbefälhavarens framställning synes giva vid handen, avföra personal från aktiv stat, måste enligt statskontorets mening därav dragas den slut-

satsen, att det hittills tillämpade militära befordringssystemet är behäftat med synnerligen allvarliga brister. Korrektivet häremot för framtiden synes icke vara att i militära avlöningsreglementet inrymma särskilda bestämmelser om skyldighet för efter bestämmelsernas ikraftträdande befordrade beställningshavare att avgå från aktiv stat till disponibilitetsstat (avgångsstat). I stället bör enligt statskontorets förmenande skyndsamma åtgärder vidtagas i syfte att omlägga det militära befordringssystemet så att garantier skapas för att till regementsofficerare eller högre beställningar framdeles befordras endast sådana beställningshavare, vilka utan tvekan kunna förväntas på ett tillfredsställande sätt komma att fullgöra dem genom befordringen anförtrödda mera kvalificerade åligganden.

Statskontoret har däremot förklarat sig icke ha något att erinra emot att i enlighet med utredningsmännens förslag i vart fall samtliga beställningshavare å löneplan Ob gjordes till förtroendetjänstemän. Den närmast till hands liggande utvägen att genomföra detta syntes onekligen vara att, såsom utredningsmännen framhållit, för beställningshavare i lönegrad Ob 2 återinföra den gamla tjänstegraden generaladjutant.

Vad åter anginge de beställningshavare, vilka med tillämpning av nu rådande befordringssystem erhållit beställningar, för vilka de uppenbarligen icke besutte erforderliga kvalifikationer, vore det enligt statskontorets mening givetvis ur försvarssynpunkt i högsta grad angeläget, att dessa snarast avkopplades från aktiv stat. Detta syntes emellertid redan med stöd av nu gällande bestämmelser kunna ske i icke oväsentlig utsträckning, ehuru dessa möjligheter — enligt vad statskontoret i sin egenskap av pensionsbeviljande myndighet hade sig bekant — praktiskt taget icke utnyttjats.

I anslutning härtill har statskontoret anförd:

Vad först angår beställningshavare i lönegraden Ob 1 och Ob 3, vilka äro förtroendetjänstemän, kunna de — oberoende av levnadsålder — och böra ock enligt statskontorets mening entledigas endast i den ordning, varom stadgas i § 35 regeringsformen, såframt icke i något undantagsfall en tillämpning av 11 § 3 mom. militära tjänstepensionsreglementet anses böra ifrågakomma. Så bör även ske med de beställningshavare i lönegraden Ob 2, vilka innehåva förtroendesysslor. Övriga anställningshavare i samma lönegrad uppgå till — vilket framgår av de av de sakkunniga lämnade uppgifterna — ett tjugotal. Med ledning av senaste rulla för försvarsväsendet har statskontoret kunnat konstatera, att det övervägande flertalet av dessa beställningshavare uppnått en sådan levnadsålder, att de i förekommande fall kunna entledigas med stöd av stadgandet i 11 § 3 mom. militära tjänstepensionsreglementet. Statskontoret föreställer sig, att under sådana förhållanden det i realiteten för närvarande saknar praktisk betydelse, att dessa officerare icke äro förtroendetjänstemän. Vid nya befordringar till sagda beställningar torde, om tjänstegraden generaladjutant icke anses böra införas, i avvaktan på ett genomförande av en grundlagsändring, beställningarna antingen kunna tillsättas endast med förordnande eller erforderligt förbehåll göras i fullmakterna.

Då enligt statskontorets mening av den lämnade redogörelsen syntes framgå, att gällande lagstiftning inrymde möjligheter att effektivt avkoppla ej tjänstdugliga beställningshavare med avlöning enligt löneplan Ob, har statskontoret förklarat sig icke kunna tillstyrka, att åtgärder vid sidan därav vidtoges med enahanda syfte. Förslaget om att införa bestämmelser om sär-

skild övergångsstat för dessa beställningshavare finge ämbetsverket därför avstyrka.

icke heller i fråga om beställningshavare i lönegraderna Oa 4, Oa 5 eller Oa 6 har statskontoret funnit det erforderligt med vidtagande av särskilda anordningar för införandet av en övergångsstat.

Statskontoret har därom anfört följande:

Beträffande — — — officerare med lön enligt lönegraderna Oa 4, Oa 5 och Oa 6 får statskontoret — i anslutning till vad försvarsväsendets lönenämnd anfört — framhålla, att sagda beställningshavare, då de uppnått en sådan levnadsålder, att ett entledigande med stöd av stadgandet i 11 § 3 mom. militära tjänstepensionsreglementet kan ifrågakomma, i förekommande fall böra avkopplas från aktiv tjänst med tillämpning av sagda författningsbestämelse. Detta innebär, att något behov av en särskild övergångsstat för dessa officerare, eller, som lönenämnden föreslagit, avgångsstat — vilken beteckning jämväl statskontoret anser bättre täcka syftet med anordningen ifråga — icke erfordras för beställningshavare i majors- och överstelöjtnantsgraderna, vilka nått en levnadsålder av 50 år eller — för officerare i överste-graden (Oa 6) — en levnadsålder av 55 år. Här bortses från de undantagsfall, då för officerare i intendenturbefattning fastställts högre pensionsålder.

Då statskontoret måste förutsätta, att de officerare, som åsyftas i överbefälhavarens framställning, företrädesvis äro att hänföra till dessa åldersgrupper, synes det ämbetsverket knappast erforderligt att vidtaga särskilda anordningar för införandet av en avgångsstat. I vart fall läser detta böra ske endast såframt det kan påvisas, att behov föreligger att entlediga ett större antal officerare av lägre ålder än som ovan angivits. Skulle så visa sig vara nödvändigt, bör emellertid — som lönenämnden framhållit — till avgångsstat överförd beställningshavare kvarstå å denna stat endast till 50, respektive 55 år.

Svenska officersförbundet har i sitt yttrande framhållit, att det även ur de synpunkter, förbundet hade att företräda, måste vara ett intresse att i möjligaste mån säkerställa krigsmaktens behov av kvalificerad personal för upprätthållande av ledande befattningar inom försvarsväsendet. Rent principiellt hade förbundet därför intet att erinra mot det syftemål, som låge till grund för överbefälhavarens framställning och det av utredningsmännen framlagda förslaget. Förbundet vore alltså berett lämna sin medverkan till strävanden i detta syfte. Men vid förverkligandet härav finge icke lämnas åsido den ytterst betydelsefulla omständigheten, att det här vore fråga om ett mycket starkt ingrepp i den enskildes rätt. Det nu framlagda förslaget, vilket ensidigt drabbade allenast en tjänstemannagrupp, innebure i själva verket helt nya principer i fråga om tjänstemäns avsättning, varvid icke ens ifrågasatts, att »dom och rannsaking» skulle förekomma, även om man i någon mån sökte mildra de ekonomiska konsekvenserna av ett avsättningsbeslut.

I fråga om de statsrättsliga grunderna för de framlagda förslagen funne sig officersförbundet endast böra göra det principiella uttalandet, att det ifrågasatta avsättningsförfarandet för de därav berörda icke framstode såsom stående i någon som helst överensstämmelse med grundlagens anda och mening i fråga om ämbets- och tjänstemäns oavsättlighet. Häremot kunde visserligen invändas, att förtroendeämbetsmän länge befunnit sig i den

ställning, som förslagen avsåge, utan att därav förmärkts någon mera framträdande olägenhet. En sådan invändning saknade emellertid praktiskt berättigande, när densamma hänförde sig till förhållanden, varom här icke vore fråga.

Officersförbundet har emellertid funnit det både naturligt och berättigat, att en personalorganisation lämnade sin medverkan till åtgärder, vilka kunde bidra till att framför allt de högre befattningshavarna i fråga om kvalifikation och lämplighet för vederbörlig befattnings handhavande fyllde alla rimliga anspråk.

I detta sammanhang har förbundet anfört:

Härvid måste emellertid såsom ett ofrånkomligt villkor förutsättas, att härtill syftande bestämmelser gälla icke blott militära befattningshavare utan även motsvarande inom andra områden av statsförvaltningen. Även där finnas helt naturligt befattningshavare, vilka efter längre eller kortare tids verksamhet i en befattning visa sig icke fylla måttet med hänsyn till de krav, tjänsten ställer på dem. Statens intresse uppställer givetvis med samma styrka fordringar på att dessa kunna avlägsnas från sin post, som fallet är beträffande militära befattningshavare. Frågan om försättande i disponibilitet av personal inom sistnämnda grupp av statstjänstemän synes sålunda icke böra föras till en lösning, utan att motsvarande problem beträffande civila beställningshavare samtidigt göres till föremål för behandling och avgörande. I första hand är detta betingat av hänsyn till rättvisa och billighet. Kanske framstår dock nödvändigheten härav med samma styrka under hänsynstagande till rekryteringen. Man läser hava anledning befara, att just de mest kvalificerade och dugligaste aspiranterna skola tveka att ägna sig åt en bana, där de efter uppnående av högre grad riskera att bliva berövade sin anställning långt före ingången i stadgad pensionsålder. Detta skulle kunna medföra en standardsänkning av officerskåren av allra allvarligaste art.

Med hänsyn till vad sålunda anförts har officersförbundet funnit sig böra bestämt hävda kravet på att bestämmelser om avförande av vissa högre militära befattningshavare mot åtnjutande av disponibilitetslön eller dylikt komme till stånd först i samband med att motsvarande anordning genomfördes beträffande civila befattningshavare inom ungefär liknande avlöningsgrupper.

Officersförbundet har i sitt yttrande vidare framhållit, att det vid genomförande av ett förslag i förevarande syfte vore av avgörande betydelse, att det skapades effektiva garantier gentemot missbruk av möjligheterna att överföra befattningshavare till disponibilitetslön. De av överbefälhavaren och utredningsmännen därutinnan föreslagna bestämmelserna syntes ur personalsynpunkt otillfredsställande.

Officersförbundet har i anslutning härtill anfört följande:

Först och främst torde böra påpekas, att befodringsförhållandena växla vid olika tider. Vidare är det ofrånkomligt, att olika chefer tillämpa skiljaktiga principer för bedömning av en persons användbarhet. Den ene är mera sträng i sina fordringar, den andre mindre. Även i fråga om skälighetshänsyn göra sig olika uppfattningar gällande. En befattningshavare kan vidare vara placerad på mera utsatta poster än en annan. Den ene observeras och även mindre betydelsefulla brister uppmärksammas. En annan har ej tillfälle att göra något utöver det vanliga rutinarbetet, och han blir ej föremål för prov-

ning under mera påfrestande förhållanden. Redan häri ligger en svårighet att skapa likformighet i fråga om bedömandet av skälen för en persons avlägsnande från sin post. Även i övrigt måste detta innebära mycket betydande svårigheter. Det räcker sålunda icke med den garanti, som ligger i att ett eventuellt förslag till entledigande åtföljes av underlydande myndigheters yttranden. Man får härvid ej förbise den omständigheten, att den överordnades ställningstagande kan utöva visst inflytande på den underordnades uttalande. En viljestark chef kan sålunda beröva mellaninstansernas yttranderätt det avsedda praktiska värdet. Rättssäkerheten lär sålunda icke kunna tryggas med mindre än att ett utomstående organ beredes tillfälle deltaga i bedömandet av de enskilda fallen.

I anslutning härtill må först framhållas, att även om ekonomisk rättvisa gives dem, som komma att försättas i disponibilitet, så är det dock en mycket allvarlig prövning för den enskilde att icke blott förlora sitt arbete utan även att detta sker under förhållanden, vilka innebära ett underkännande under mera uppseendeväckande former av vederbörandes militära duglighet och sålunda medföra själsliga påfrestningar av allvarligaste natur. Förfarandet får, som redan antytts, ovedersägligen karaktären av avsättning utan dom och rannsaking.

Officersförbundet har funnit, att allt detta, när det gällde en för den enskilde så allvarlig sak som ett förtidsavskedande, syntes betinga ett särskilt prövningsinstitut för behandling av ärenden rörande befattningshavares försättande i disponibilitet.

I anslutning härtill har förbundet anfört:

Närmast kan man tänka sig en befodringskommission för varje försvarsgren ungefär i överensstämmelse med för marinen gällande bestämmelser. Även andra utvägar kunna emellertid tillgripas för frågans lösning på ett ur olika synpunkter tillfredsställande sätt. Tillkomsten av ett prövningsinstitut eller annan motsvarande anordning synes vara icke blott av betydelse ur personalens synpunkt utan även av värde för vederbörande förslagsgivande myndigheter.

*Departements-
chefen.*

Det är självfallet ett försvarsintresse av vikt, att krigsmaktens personal på aktiv stat besitter sådan tjänstduglighet, att den på ett fullt tillfredsställande sätt kan fullgöra sina uppgifter i krig såväl som i fred. Behovet av i alla avseenden tjänstdugliga beställningshavare gör sig särskild kraft gällande under nu rådande förhållanden, men även under fredstid måste höga anspråk ställas på ifrågavarande befattningshavare, vilka ju då bland annat ha att utföra ett för försvarskrafternas stridsduglighet betydelsefullt förberedelsearbete.

Såsom av det föregående framgår, bereda gällande bestämmelser till en viss grad möjlighet till utgallring av befattningshavare, vilka icke äro vuxna sina uppgifter, eller till omflyttning av personal efter användbarhet. Sålunda är det möjligt att till annan beställning inom försvarsväsendet förflytta beställningshavare, som anses icke kunna nöjaktigt fullgöra honom förelagda arbetsuppgifter. Genom sådana förflyttningar kan i många fall vinnas, att beställningshavare, som satts att fullgöra ansvarsfulla och krävande uppgifter men befunnits icke besitta tillräcklig kompetens därför, placeras i mindre viktiga befattningar. Samma resultat kan ibland nås genom kommendering av befattnings-

havare till annan tjänstgöring. Vederbörande myndigheter ha jämväl tillagts rätt att i vissa fall från aktiv stat till pensionsstat överföra mindre tjänst-dugliga beställningshavare. Bestämmelser härutinnan äro meddelade både i gällande militära tjänstepensionsreglemente och i det allmänna pensionsreglemente, som träder i kraft den 1 juli 1942. Beträffande en särskild grupp av beställningshavare, förtroendeämbetsmännen, gäller därjämte enligt § 35 rege-ringsformen, att dessa kunna av Konungen entledigas, »när han prövar rikets tjänst det fordra».

Flertalet av de beställningar, som äro av särskild vikt för försvarsväsendet, torde vara att hänföra till förtroendeämbeten, vilkas innehavare enligt nämnda grundlagsstagande kunna entledigas, där så med hänsyn till allmänna intressen prövas erforderligt. Vid sidan av dessa finnas emellertid andra beställningar inom försvarsväsendet av sådan betydelse, att deras inne-havare, där de befinnas för sin tjänst mindre lämpliga, böra kunna avföras från aktiv stat. De möjligheter därtill, som förutberörda bestämmelser inne-fatta, synas icke vara tillfyllest. Särskilt må framhållas, att en beställnings-havare, som av annan anledning än sjukdom eller dylikt befinnes urståndsatt att på tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden, icke kan avskiljas från aktiv stat, förrän han uppnått en levnadsålder, som med högst fem år understiger pensionsåldern. Såsom statskontoret i sitt yttrande framhållit, torde visserligen de beställningshavare, beträffande vilka förtidsavgång be-finnes önskvärd, i regel ha nått en sådan ålder, att förtidspensionering kan äga rum. Emellertid lärer i vissa fall kunna föreligga behov av att från aktiv stat avskilja beställningshavare, oaktat de icke uppnått denna ålder. Likaledes torde det, såsom överbefälhavaren i sin framställning anfört, kunna vara be-hövligt att från aktiv stat avskilja beställningshavare, som visserligen utan formella anmärkningar fullgör sin tjänst i fredstid men som dock icke fyller de krav, som med hänsyn till beställningens vikt måste uppställas. En förflyttning till annan tjänstgöring är visserligen ofta genomförbar men kan i många fall innebära endast en temporär och bristfällig lösning, särskilt när fråga är om beställningshavare i de högre graderna.

Under sådana omständigheter är det naturligt, att frågan om beredande av ökade möjligheter att från tjänstgöring avskilja för sina uppgifter olämpliga beställningshavare upptagits till behandling. Det är likaledes naturligt, att de i detta hänseende framställda förslagen i stort sett begränsats till att avse beställningshavare i de högre graderna. Ehuru motsvarande spörsmål kan uppkomma även beträffande andra beställningshavare, är det givetvis med hänsyn till de särskilt ansvarsfulla och krävande uppgifter, som ankomma på de förstnämnda, av speciell vikt, att dessa hålla måttet.

Det bör icke förbises, att den föreliggande frågan i viss mån kan äga aktuali-tet även beträffande andra befattningshavare i det allmänna tjänst än officerare och att skäl kunna anföras för den av svenska officersförbundet uttalade upp-fattningen, att nämnda fråga icke bör lösas utan att motsvarande problem sam-tidigt göres till föremål för behandling och avgörande beträffande andra be-fattningshavare. I vårt lands nuvarande läge kan jag emellertid icke förorda det uppskov med frågans lösning för försvarsväsendets del, som ett sådant

ståndpunktstagande innebär, utan förordar, att utan vidare tidsutdräkt föreskrifter meddelas, som göra det möjligt att från tjänstgöring avskilja sådana innehavare av för vårt lands försvar betydelsefulla officersbeställningar, som icke äro för sina uppgifter lämpliga.

Vid bedömandet av denna fråga måste skillnad göras mellan de åtgärder, som kunna få omedelbar effekt, och de åtgärder, som på längre sikt äro möjliga att genomföra. Någon större principiell skillnad mellan de olika slag av åtgärder, som här avses, bör visserligen icke förefinnas. Av formella skäl föreligger emellertid, såsom av den föreliggande utredningen framgår, den olikheten, att en anordning, som kan få omedelbar effekt beträffande redan utnämnda beställningshavare, icke kan genomföras med mindre de i vederbörligt avlöningsreglemente bestämda avlöningsförmånerna i princip bibehållas för beställningshavare, som avskilts från aktiv stat, medan statsmakterna vid genomförande av en mera bestående anordning för avskiljande av efter anordningens genomförande utnämnd beställningshavare från aktiv stat ha möjlighet att besluta om minskning i avlöningsförmånerna. Denna olikhet betingas därav, att — bortsett från förtroendeämbetsmännen — avgångsskyldigheten principiellt icke kan göras gällande gentemot redan utnämnda utan först gentemot beställningshavare, som nyutnämnts eller befordrats till högre beställning efter anordningens genomförande.

Ett omedelbart tillgodoseende av behovet av att från aktiv stat avskilja mindre dugliga beställningshavare, som ej äro att hänföra till gruppen förtroendeämbetsmän, kan sålunda åstadkommas allenast på en väg, som i princip bevarar nuvarande beställningshavare vid dem tillkommande rättsligt bundna förmåner, nämligen genom beställningshavarens överförande på övergångsstat. Visserligen har detta institut tidigare väsentligen pläгат tillgripas vid organisatoriska omläggningar, vilka medfört, att viss personal blivit övertalig. I princip synes emellertid hinder icke föreligga att använda detta förfarande jämväl i det syfte, varom nu är fråga. Jag föreslår därför, att för ändamålet inrättas en särskild stat, vilken i överensstämmelse med försvarsväsendets lönenämnds och statskontorets förslag synes böra benämnas avgångsstat.

Avgångsstaten lärer böra begränsas till att avse allenast beställningar i regementsofficers eller högre grad och motsvarande civilmilitära beställningar, i den mån de äro att hänföra till militära avlöningsreglementet. Ehuru beställningshavare tillhörande gruppen förtroendeämbetsmän redan enligt nu gällande bestämmelser kunna av Kungl. Maj:t entledigas utan att de därvid äga rätt att bibehållas vid dem före avgången tillkommande avlöningsförmåner, torde möjlighet böra beredas Kungl. Maj:t att överföra jämväl sådana beställningshavare å den föreslagna avgångsstaten. Härför talar icke minst den omständigheten, att gränsdragningen mellan förtroendeämbetsmännen och övriga beställningshavare enligt vad i det föregående anmärkts i vissa avseenden är mindre tillfredsställande. Det skulle sålunda utan tvivel verka stötande, om en överste vid exempelvis intendenturkåren efter entledigande av nu ifrågavarande anledning skulle bibehållas vid sina avlöningsförmåner, medan en regementschef, som av samma skäl avskiljes från aktiv stat, skulle be-

höva vidkännas en avsevärd reduktion i sina inkomster. Statskontoret har i sitt yttrande framhållit, att redan enligt gällande lagstiftning möjligheter föreläge att effektivt avkoppla ej tjänstdugliga beställningshavare med avlöning enligt löneplan Ob, samt därför avstyrkt införande av bestämmelser om avgångsstat för dessa beställningshavare. Med hänsyn till vad jag nyss anfört anser jag emellertid den av statskontoret föreslagna begränsningen icke vara att förorda.

En beställningshavares överförande från aktiv stat till avgångsstat innebär givetvis, även om han bibehålles vid sina avlöningsförmåner, en åtgärd, som för den enskilde är av mycket allvarlig natur. De bestämmelser, som reglera förfarandet för överflyttning på avgångsstat, böra därför såvitt möjligt utformas så, att de förhindra godtycke och oenhetlig tillämpning. Sådan överflyttning bör sålunda icke kunna ske annorledes än genom beslut av Kungl. Maj:t efter förslag av vederbörande försvarsgrenschef eller, då överbefälhavare finnes förordnad, av denne. Vid ärendets avgörande böra yttranden från mellanstående chefer finnas tillgängliga, i vilka på ämbetsansvar angivas de skäl, som motivera åtgärden. Såsom arméförvaltningen föreslagit, bör därjämte beställningshavaren själv beredas tillfälle att inkomma med yttrande, för vilket ändamål han bör få tillgång till utredningen i ärendet. Däremot finner jag mig icke kunna förorda arméförvaltningens förslag, att yttrande bör inhämtas från förhandlingsberättigad personalorganisation, liksom icke heller ett av svenska officersförbundet framfört förslag om anordnande av ett särskilt provningsinstitut för handläggning av här avsedda ärenden. Den enskildes intressen torde bliva tillräckligt väl tillgodosedda även utan att frågan underkastas en sådan särskild provning.

Jag återkommer i det följande till frågan om å avgångsstat överförda beställningshavares avlöningsförmåner m. m.

Genom inrättande av ifrågavarande avgångsstat tillgodoses endast det omedelbara behovet av att från aktiv stat avskilja mindre tjänstdugliga beställningshavare. Det synes däremot mindre lämpligt att på denna väg tillgodose ett mera permanent sådant behov. Utredningsmännen ha förordat två utvägar för *genomförande av en mera bestående anordning*, dels viss utvidgning av förtroenderegleras tillämpningsområde genom grundlagsändring eller på annat sätt och dels införande av generella förbehåll i avlöningsreglementet, möjliggörande ett överförande av beställningshavare från aktiv stat till en särskild disponibilitetsstat.

Av den förut lämnade redogörelsen framgår, att den gränsdragning mellan förtroendeämbeten och andra högre militära beställningar, som nu existerar, i vissa avseenden icke kan anses tillfredsställande. Sålunda äro exempelvis överstar i regementschefs ställning tillhörande lönegraden Ob 1 att anse såsom förtroendeämbetsmän, medan vissa högre befälhavare i lönegraden Ob 2 tillhöra denna kategori endast om de erhållit högre tjänsteställning än överstes. För vinnande av rättelse härutinnan ha utredningsmännen förordat återinförande av den gamla tjänstegraden generaladjutant för samtliga beställ-

ningshavare i lönegraden Ob 2. Detta förslag har avstyrkts av överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna.

I sitt den 12 januari 1942 avgivna betänkande med förslag till plan för organisationsarbetet inom försvarsväsendet (Statens off. utredn. 1942:1) har 1941 års försvarsutredning (sid. 37) upptagit frågan om tjänstegrad och titel för beställningshavare i lönegraden Ob 2 till förnyad behandling och därvid kommit till det resultatet, att starka skäl tala för att beställningshavare i nämnda lönegrad hänföras till generalspersoner (flaggmän). För dessa beställningshavare borde därför tillkomma en ny generals- och amiralsgrad, liggande mellan generalmajors- och överstegraderna respektive konteramirals- och kommandörsgraderna. Titeln för beställningshavare i den nya graden borde bli generalmajor av 2. graden respektive konteramiral av 2. graden. Detta medförde i sin tur, att de nuvarande generalmajors- och konteramirals-titlarna borde ändras till generalmajor av 1. graden respektive konteramiral av 1. graden.

Därest den av 1941 års försvarsutredning föreslagna nya tjänstegraden för beställningshavare i lönegraden Ob 2 införes, komma samtliga dessa att hänföras till gruppen förtroendeämbetsmän. Utan grundlagsändring skulle härigenom kunna vinnas en klarare gränsdragning mellan förtroendeämbetsmän och övriga beställningshavare. Med hänsyn härtill torde med prövningen av föreliggande förslag om ändring av grundlagen böra tills vidare anstå.

För beredande av möjlighet att från aktiv stat avskilja de av ifrågavarande beställningshavare, som icke äro förtroendeämbetsmän, ha de för prövning av den föreliggande frågan tillsatta utredningsmännen förordat införande av ett disponibilitetsinstitut av ungefär samma art som utrikesförvaltningens. Medan emellertid utrikesförvaltningens disponibilitetsinstitut endast äger tillämpning å förtroendeämbetsmän — samtliga diplomatiska och konsulära tjänstemän äro nämligen att hänföra till denna ämbetsmannagrupp — bör enligt utredningsmännens förslag motsvarande institut inom försvarsväsendet göras tillämpligt å andra beställningshavare än förtroendeämbetsmän.

Mot en sådan mera bestående anordning för avskiljande från aktiv stat av mindre tjänstdugliga beställningshavare har statskontoret framställt bestämda erinringar. Om det vore att anse såsom ofrånkomligt att i den utsträckning, som överbefälhavarens framställning syntes giva vid handen, avföra personal från aktiv stat, måste enligt statskontorets mening därav dragas den slutsatsen, att det hittills tillämpade militära befordringssystemet vore behäftat med synnerligen allvarliga brister. Korrektivet häremot för framtiden vore enligt statskontorets förmenande, att skyndsamma åtgärder vidtoges i syfte att omlägga det militära befordringssystemet så att garantier skapades för att till regementsofficerare eller högre beställningar framdeles befordrades endast sådana beställningshavare, vilka utan tvekan kunde förväntas på ett tillfredsställande sätt komma att fullgöra dem genom befordringen anförtrodda mera kvalificerade åligganden.

Givet är, att för befordran till regementsofficer eller högre beställning bör krävas, att vederbörande kan förväntas komma att på ett tillfredsställande

sätt fullgöra med den högre beställningen förenade mera kvalificerade åligganden. Jag behöver emellertid icke närmare ingå på de stora svårigheter, som icke endast på detta område utan inom alla stora personalkårer — inom vilka den utnämmande myndigheten ej kan besitta en ingående personkänedom — möta då det gäller att utvälja de för befattningar av olika slag i alla hänseenden lämpligaste. Ett befordringssystem, som bereder de av statskontoret angivna garantierna, är icke möjligt att åstadkomma ens inom en personalkår av ringa omfattning och än mindre inom försvarsväsendet med dess stora antal befattningshavare och olikartade personalkategorier. Det är emellertid uppenbart, att befordringsmyndigheterna söka i görligaste mån främja strävandena att ernå bästa möjliga urval vid tillsättande av beställningar inom försvarsväsendet och att denna fråga speciellt under den utbyggnad av försvarsväsendet, som nu försiggår, är föremål för allvarlig uppmärksamhet.

En omsorgsfull urvalsprocedur kan dock icke i och för sig överflödiggöra anordningar för utgallring av mindre tjänstdugliga beställningshavare. Med hänsyn till de särskilda förhållanden, som i fråga om tjänstgöring och arbetsuppgifter råda inom försvarsväsendet, torde nämligen där förhållandevis oftare än inom andra delar av statsförvaltningen kunna inträffa, att en person, som vid befordran till högre beställning förutsatts äga för den högre beställningen erforderliga fysiska och psykiska egenskaper, efter någon tid finnes vara urståndsatt att på ett i allo tillfredsställande sätt fullgöra sina åligganden.

Av dessa skäl finner jag mig böra föreslå, att med gällande lönebestämmelser såsom en bestående anordning införlivas ett institut av samma principiella karaktär som det inom utrikesförvaltningen förefintliga disponibilitetsinstitutet. Beträffande avgränsningen av de beställningshavare, vilka i detta sammanhang böra komma i fråga, torde böra tillämpas samma principer, som i det föregående angivits beträffande överförande på avgångsstat.

Det sålunda föreslagna disponibilitetsinstitutet inom försvarsväsendet blir som nämnts tillämpligt å beställningshavare, som utnämnas efter det erforderliga ändringar i gällande avlöningsreglemente trätt i kraft. På sätt arméförvaltningen föreslagit torde emellertid i de fullmakter, som dessförinnan utfärdas för beställningshavare av regementsofficers- och högre grad samt motsvarande civilmilitära befattningshavare, böra intagas förbehåll om skyldighet för beställningshavaren att efter beslut av Kungl. Maj:t avgå från beställning på aktiv stat i enlighet med blivande bestämmelser om försättande i disponibilitet.

Utredningsmännen ha framhållit, att det föreslagna institutet icke borde avse de medelst förordnande för viss tid tillsatta beställningshavarna (i lönegraden Ob 4 cheferna för försvarsstaben, armén, marinen och flygvapnet samt i lönegraden Cb 2 marinöverdirektören). Häremot har jag intet att erinra. Om emellertid i framtiden fullmaktsbeställningar i lönegraderna Ob 4 och Cb 2 skulle komma att inrättas, synes frågan om disponibilitetsinstitutets tillämpning å beställningshavare i nämnda lönegrader böra upptagas till förnyad prövning.

Rättsgrundvalen för den föreslagna anordningen måste, såsom utredningsmännen anført, skapas genom införande av bestämmelser därom i militära avlöningsreglementet. I reglementets 3 § torde böra införas ett nytt moment, i vilket stadgas skyldighet för beställningshavare tillhörande här avsedda kategorier att avgå från sin beställning, där så finnes påkallat med hänsyn till statens intresse. I samband därmed böra meddelas vissa procedurregler, vilka synas böra givas samma innehåll som de här förut föreslagna bestämmelserna angående beställningshavare, som överföras å avgångsstat. I enlighet med utredningsmännens förslag bör vidare i avlöningsreglementet intagas stadgande därom, att enligt här berörda bestämmelser entledigad beställningshavare, som ej är förtroendeämbetsman, är berättigad att bliva försatt i disponibilitet mot åtnjutande av disponibilitetsarvode enligt grunder, som bestämmas av Kungl. Maj:t och riksdagen. Beträffande förtroendeämbetsmän åter torde det böra ankomma på Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall, huruvida sådan befattningshavare må bliva försatt i disponibilitet mot åtnjutande av vederbörligt disponibilitetsarvode. Bestämmelser rörande avlöningsförmåner och tjänstgöringsskyldighet torde lämpligen böra meddelas i särskild författning. Till denna fråga återkommer jag i det följande.

Lönenämnden, i vars yttrande statskontoret instämt, har framhållit, att den föreslagna benämningen disponibilitet icke är fullt tillfredsställande, enär densamma ej täcker det med det nya institutet avsedda ändamålet. Ehuru denna anmärkning äger visst fog, har jag ändock icke funnit mig böra ifrågasätta ändring i det av utredningsmännen i detta hänseende framställda förslaget. I 3 § 2 mom. 1941 års allmänna tjänstepensionsreglemente har nämligen tjänsteman, som försättes i disponibilitet mot åtnjutande av disponibilitetsarvode, under vissa förutsättningar tillförsäkrats rätt till pension. Ett bifall till lönenämndens förslag skulle kräva ändring i denna bestämmelse, vilket synes böra undvikas.

Av den nu lämnade redogörelsen framgår, att i tekniskt hänseende någon större skillnad vid bifall till mitt förslag ej kommer att förefinnas mellan avgångsstaten och disponibilitetsstaten. Däremot kommer, såsom av det följande framgår, en större olikhet att förefinnas i avseende å de löneförmåner, som utgå i ena eller andra fallet.

Avlöningsförmåner och tjänstgöringsskyldighet m. m. för personal, som överföres å avgångsstat.

Utredningsmännen. Med avseende å personal, som överförts å övergångsstat (avgångsstat), ha utredningsmännen anført, att de i samband med 1925 års härordning stadgade reglerna i detta hänseende beträffande beställningshavare, som tvångsvis överförts till övergångsstat (kungörelsen den 23 oktober 1925, nr 429, med vissa bestämmelser rörande arméns och marinens övergångsstater), kunde med vissa modifikationer tagas till utgångspunkt. Lön borde sålunda i förekommande fall utgå efter Ortsgrupp B. Löneklass-uppflyttning borde äga rum endast i mån av effektiv tjänstgöring.

Beställningshavare, som överförts till övergångsstat, borde enligt utredningsmännens mening tagas i anspråk för tjänstgöring inom försvarsväsendet och borde för kostnadernas begränsande i möjlig mån användas i befattningar, som eljest bestredes med pensionerad personal mot åtnjutande av arvode.

Beträffande förening av lön å övergångsstat med lön för eventuell annan statsanställning eller ersättning för statligt uppdrag kunde — enligt vad utredningsmännen vidare anfört — särskilda bestämmelser bli erforderliga. Därvid syntes de grunder, vilka av 1928 års riksdag i motsvarande hänseende godkänts i fråga om beställningshavare, som överförts på övergångsstat i samband med 1925 års försvarsordning, kunna tjäna såsom förebild (jfr propositionen 1928: 56).

Yttranden. Utredningsmännens ifrågavarande förslag har i yttrandena i allmänhet lämnats utan erinran.

Överbefälhavaren har dock föreslagit, att till övergångsstat överförd beställningshavare under tjänstgöring borde åtnjuta lön efter den ortsgrupp, där tjänstgöringen fullgöres.

Cheferna för armén och marinen ha framställt samma förslag under framhållande av att eljest beställningshavarna i de icke dyrortsgrupperade lönegraderna Ob 1—3 skulle komma i en vida gynnsammare ställning än beställningshavare i de dyrortsgrupperade lönegraderna Oa 4—6. Det förutsattes givetvis, att pensionsförmånerna skulle utgå som om beställningshavaren kvarstått på aktiv stat.

Arméförvaltningen har anfört, att ett avskiljande från aktiv stat, varom här vore fråga, i allmänhet komme att för beställningshavaren medföra en avsevärd rubbning i hans ekonomiska förhållanden. Det syntes därför billigt, att beställningshavaren erhöle viss varseltid före överföringen, exempelvis så, att han erhöle del av beslut om försättande i disponibilitet minst sex månader före laga fardag den 1 oktober. Därest en så lång tidsfrist skulle anses komma att alltför mycket minska effektiviteten i anordningen, skulle det kunna tänkas att giva ett stadgande i sådant hänseende allenast karaktär av huvudregel. I allmänhet syntes väl också möjlighet föreligga att vid behov lämna beställningshavaren tjänstledighet.

Försvarsväsendets lönenämnd har ansett, att på avgångsstat överförd personal principiellt icke borde tagas i anspråk för tjänstgöring i vidare mån än som i detta hänseende gällde för i reserven kvarstående, pensionsavgången personal. Beträffande beställningshavare å avgångsstat borde sådana omständigheter anses vara för handen, att vederbörande med stöd av bestämmelserna i gällande tjänstepensionsreglemente borde förtidspensioneras, då han uppnått den levnadsålder, som förutsattes för förtidspensionering. Slutligen syntes föreskrift böra meddelas, att personal å avgångsstat, som ej inkallats till tjänstgöring, ej finge komma i åtnjutande av kristillägg.

Statskontoret har instämt i vad lönenämnden sålunda anfört men beträffande avlöningsförmånerna föreslagit, att desamma borde bestämmas efter ortsgrupp A. Statskontoret har härom anfört:

Enligt statskontorets mening äro — — — förutsättningar för en analog tillämpning av 1925 års beslut icke för handen. Den direkta orsaken till överförandet av beställningshavare från aktiv stat i samband med 1925 års beslut var icke beställningshavarnas inkompetens utan kaderminskningar. Överförandet till avgångsstat däremot skall icke äga rum på grund av organisatoriska förhållanden utan under åberopande av dokumenterad bristande förmåga hos vederbörande att på ett tillfredsställande sätt fullgöra honom förelagda arbetsuppgifter. Vid sådant förhållande kunna enligt statskontorets mening icke anföras billighetsskäl för att beställningshavaren skall å sådan stat uppbära större avlöning än vad som föreslagits skola utgå i disponibilitetsarvode¹⁾. När emellertid av lönetekniska skäl en så radikal minskning av lönen icke kan ifrågakomma, synas fullgoda motiv föreligga för att bestämma avlöningen å avgångsstaten till så lågt belopp, som tekniskt är möjligt, eller till lön enligt ortsgrupp A, å vilken lön — såsom lönenämnden även föreslagit — kristillägg icke bör utgå.

Svenska officersförbundet har hemställt, att till alla beställningshavare, som av här berörd anledning avförts från aktiv stat, måtte utgå avlöning enligt de principer, som vid genomförande av 1925 års försvarsordning tillämpades beträffande till övergångsstat tvångsvis överförda beställningshavare, varvid under tjänstgöring avlöning borde utgå efter den ortsgrupp, där tjänstgöringen fullgjordes.

*Departements-
chefen.*

Beträffande på avgångsstat överförd beställningshavares avlöningsförmåner torde, såsom utredningsmännen föreslagit och flertalet remissmyndigheter tillstyrkt, de i samband med genomförandet av 1925 års härordning stadgade reglerna beträffande beställningshavare, som tvångsvis överförts till övergångsstat, kunna med vissa modifikationer tagas till utgångspunkt. Dessa regler återfinnas som nämnts i kungörelsen den 23 oktober 1925 (nr 429) med vissa bestämmelser rörande arméns och marinens övergångsstat.

Till den som överföres å avgångsstat bör utgå avlöning efter de närmast före övergången till denna stat gällande grunderna, varvid dock lönen i enlighet med statskontorets förslag torde böra beräknas efter A-ort och icke såsom utredningsmännen föreslagit efter B-ort. Enär anledningen till överförandet å avgångsstat förutsättes vara beställningshavarens bristande förmåga att tillfredsställande fullgöra sina tjänsteåligganden, torde det nämligen föreligga skäl att bestämma lönen å avgångsstaten till så lågt belopp som tekniskt är möjligt. I motsats till lönenämnden och statskontoret anser jag däremot, att kristillägg skäligen bör utgå till beställningshavare, som överförts å sådan stat, så länge och i den utsträckning sådant tillägg kan komma att enligt statsmakternas beslut utgå till befattningshavare och pensionärer med rätt till örlligt tillägg.

I enlighet med lönenämndens av statskontoret tillstyrkta förslag synes till avgångsstat överförd beställningshavare böra vara tjänstgöringsskyldig allenast i den omfattning, som stadgas för i reserven kvarstående, pensionsavgången personal. Han bör sålunda vara skyldig att tjänstgöra i krig och då

¹⁾ Jfr nedan sid. 31 ff.

värnpliktiga eljest tagas i anspråk för rikets försvar eller säkerhet ävensom vid sådan övning eller större rustning, som till utrönande av arméns, marinens eller flygvapnets krigsberedskap eller eljest kan bliva anbefalld. Då det här är fråga om mindre tjänstduglig personal, torde det i regel vara mest förenligt med statens intressen, att vederbörande i fred helt avkopplas från tjänstgöring. Givet är, att jämväl i krig tjänstgöring torde böra äga rum allenast undantagsvis.

Beträffande avlöningsförmåner m. m. till på avgångsstat avförd beställningshavare, som i enlighet med vad nyss anförts inkallats till tjänstgöring, synas i tillämpliga delar böra gälla samma bestämmelser som beträffande nyssnämnda reserven tillhörande personal, som inbeordrats till tjänstgöring. Vid den av mig förordade begränsade tjänstgöringsskyldigheten torde nämligen de i kungörelsen den 23 oktober 1925 meddelade bestämmelserna icke lämpligen kunna läggas till grund för stadganden i nu ifrågavarande avseende.

Ehuru å avgångsstat överförd beställningshavare icke bör åläggas skyldighet att tjänstgöra i vidare mån än här föreslagits, lärer det i vissa fall kunna befinnas lämpligt, att sådana beställningshavare berättigas uppehålla befattningar, som eljest bestridas av pensionerad personal mot åtnjutande av arvode. Enär här avsedda beställningshavare, därest de ägde att utöver sin lön å avgångsstat uppbära det för befattningen bestämda arvodet, uppenbarligen skulle komma i en alltför gynnsam ställning, synes avlöning för sådana fall — ävensom då tjänstgöring inom försvarsväsendet i andra fall än här nämnts förekommer, vilket undantagsvis lärer kunna ifrågakomma — böra utgå enligt de grunder, som stadgas i kungörelsen den 23 oktober 1925 för tvångsvis överförd beställningshavare, som fullgör tjänstgöring. Under tjänstgöring å bostadsorten bör alltså lön utgå efter bostadsortens ortsgrupp, och vid sådan tjänstgöring utom bostadsorten, som på förhand kan beräknas komma att omfatta en tidrymd av 12 månader eller därutöver, bör lönen utgå efter tjänstgöringsortens ortsgrupp. Om däremot tjänstgöring å annan ort än bostadsorten icke på förhand kan beräknas komma att pågå i 12 månader, bör utgå tjänstgöringstraktamente samt resekostnads- och traktamentsersättning enligt allmänna resereglementet.

Uppflyttning till högre löneklass inom den lönegrad, vederbörande vid överflyttningen till avgångsstat tillhör, bör äga rum endast i mån av fullgjord tjänstgöring, varvid före överföringen fullgjord tjänstgöring å aktiv stat bör tillgodoräknas vederbörande. Beträffande de beställningshavare, som tvångsvis överfördes till övergångsstat i samband med 1925 års härordning, föreskrevs, att effektiv tjänstgöring under viss tid i beställning å övergångsstat skulle anses motsvara tjänstgöring under dubbelt så lång tid i beställning å aktiv stat. Samma förmånliga regel torde icke böra gälla beträffande beställningshavare, som överföres till den nu ifrågasatta avgångsstaten.

I fråga om förening av lön å avgångsstat med lön för eventuell annan statsanställning eller med ersättning för statligt uppdrag ha utredningsmännen an-

fört, att de grunder, som 1928 års riksdag i motsvarande hänseende godkänt beträffande beställningshavare, som överförts å övergångsstat i samband med 1925 års härordning, syntes kunna tjäna till förebild. I detta hänseende torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att i anslutning till nämnda grunder meddela närmare bestämmelser.

Arméförvaltningen har framhållit, att en beställningshavares avförande från aktiv stat i allmänhet syntes komma att för beställningshavaren medföra en så avsevärd rubbning i hans ekonomiska förhållanden, att det syntes billigt, att beställningshavaren erhöle viss varseltid före överföringen. Enär emellertid anordningen med avgångsstat ju avser att tillgodose ett omedelbart behov att från aktiv stat avföra inkompetent personal, synes en sådan av arméförvaltningen föreslagen uppsägningstid icke böra ifrågakomma. Den enskildes intressen i förevarande avseende torde däremot lämpligen kunna tillgodoses på det sätt, att beställningshavare, som överföres å avgångsstat, berättigas att uppbära oförminskad avlöning enligt de före överförandet gällande grunderna intill den näst efter överförandet infallande 1 oktober, om överförandet sker under månaderna oktober—mars, och eljest intill den näst efter överförandet infallande 1 april.

Till avgångsstat överförd beställningshavare skall självfallet vara bibehållen vid sin rätt till tjänste- och familjepension, varvid dock givetvis jämväl föreligger skyldighet för honom att vidkännas för vederbörlig beställning stadgade pensionsavdrag.

Försvarsväsendets lönenämnd har framhållit, att i fråga om beställningshavare, som överförts å avgångsstat, böra anses föreligga sådana omständigheter, att beställningshavaren med stöd av vederbörligt tjänstepensionsreglemente bör förtidspensioneras, då han uppnått en levnadsålder, som med fem år understiger den för hans beställning stadgade pensionsåldern. För att en beställningshavare skall kunna mot sin vilja förtidspensioneras gäller, enligt vad förut anförts, att han skall finnas urståndsatt att på tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden. Enär emellertid en beställningshavare förutsättes skola kunna överföras å avgångsstat, även om ej nu angivna förhållande föreligger, anser jag mig icke böra biträda lönenämndens ifrågavarande förslag.

En fullmaktstjänst, vars innehavare överföres å avgångsstat, kan icke i vanlig ordning återbesättas med ordinarie innehavare förrän den överförde avlidit eller avgått med pension. Med hänsyn härtill torde Kungl. Maj:t äga besluta om den tillfälliga ökning av antalet ordinarie tjänster, som erfordras på grund av beställningshavares överförande å avgångsstat.

Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med här angivna grunder utfärda de föreskrifter, som erfordras beträffande till avgångsstat överförda beställningshavares avlöningsförmåner och tjänstgöringsskyldighet m. m.

Avlöningsförmåner och tjänstgöringsskyldighet m. m. för personal, som försattes i disponibilitet.

Överbefälhavarens framställning. Överbefälhavaren har i sin skrivelse den 14 februari 1941 föreslagit, att beställningshavare, som försatts i disponibilitet, borde tillerkännas exspektansarvode, motsvarande lönen minskad exempelvis med A-avdrag enligt 17 § militära avlöningsreglementet. I disponibilitet försatt beställningshavare borde vara underkastad full tjänstgöringsskyldighet och borde, då han fullgjorde tjänstgöring, kunna beredas vederlag härför avpassat efter tjänstgöringens art och ansvar samt borde bibehållas vid med förut innehavd beställning på aktiv stat förenade pensionsförmåner. Placerades beställningshavare i disponibilitet till tjänstgöring på annan ort än kyrkobokföringsorten, borde han åtnjuta rätt till reseersättning och flyttningsskostnadsersättning enligt för personal på aktiv stat gällande grunder.

Utredningsmännen. Utredningsmännen ha erinrat om att Kungl. Maj:t beträffande ersättning till inom utrikesförvaltningen anställd befattningshavare, som försatts i disponibilitet, ägde fria händer att avväga arvodet, vilket dock ej finge överstiga lönen minskad med A-avdrag. Såsom minimum för arvodet gällde likväl, om befattningshavaren skulle bibehållas vid pensionsrätten, ett belopp motsvarande pensionsunderlagets storlek.

Då det här regelmässigt vore fråga om personal, som icke avsåges komma till vidare användning i beställning på aktiv stat, syntes det knappast vara påkallat att på sätt överbefälhavaren förordat generellt berättiga vederbörande till den ersättning, som inom utrikesförvaltningen utgjorde maximumbelopp och som där åtminstone i princip utgjorde gottgörelse till en tjänsteman, vilken avsåges att framdeles bliva placerad på ny post samt åsyftade att kunna bibehålla honom i karriären i avvaktan på möjlighet att tilldela honom en sådan post. Här berörda omständigheter kunde måhända tala för att disponibilitetsarvode ej borde bestämmas högre än den förtidspension, som kunde utgå enligt tjänstepensionsreglementet och som bestämdes med utgångspunkt från grunderna för ålderspensionen men med iakttagande av vissa reduktioner. Möjligen kunde man tänka sig, att beställningshavaren ej berättigades till högre arvode än som svarade mot pensionsunderlaget för beställningen, med befogenhet för Kungl. Maj:t att höja arvode högst upp till lönen minskad med A-avdrag; härigenom skulle en viss parallell med reglerna för utrikesförvaltningens personal åstadkommas.

Emellertid talade enligt utredningsmännens mening praktiska skäl för fastställande av fixa arvodesbelopp för de olika lönegraderna. Dessa belopp borde lämpligen bestämmas så att de något överstege pensionsunderlagen men icke uppginge till de belopp, vilka kvarstode efter avräknande från lönen (i förekommande fall slutlönen å A-ort) av A-avdrag.

Utredningsmännen ha därefter anmärkt, att kvarstående lönebelopp efter

frånräknande av A-avdrag i här avsedda lönegrader genomgående utgjorde grovt räknat 75 procent av de oavkortade lönebeloppen. Pensionsunderlagen enligt 1935 års militära tjänstepensionsreglemente varierade för samma lönegrader mellan omkring 58.5 och 47.2 procent av samma belopp. Enligt ett alternativ i avgivet förslag till nytt allmänt tjänstepensionsreglemente utgjorde pensionsunderlaget omkring två tredjedelar av slutlönen i ortsgrupp C för lönegrader med dyrortsgraderade löner.

Med beaktande av dessa relationssiffror ha utredningsmännen uträknat arvodesbelopp, utgörande för lönegraden Oa 4 drygt 70 procent av det oavkortade lönebeloppet och för de högre lönegraderna successivt sjunkande procenttal, för lönegraden Ob 3 ej fullt 60 procent.

I enlighet härmed ha utredningsmännen ifrågasatt följande arvodesbelopp, vilka avrundats så att de blivit i helt kronotal jämnt delbara med 12:

Lönegrad	Arvodesbelopp
Oa 4	6,840
» 5	7,380
» 6	8,340
Ob 1	9,180
» 2	9,600
» 3	10,560

Utöver disponibilitetsarvodet borde enligt utredningsmännens mening särskild ersättning få åtnjutas i den mån beställningshavaren fullgjorde tjänstgöring. Denna ersättning borde utgå, för det fall att beställningshavaren toges i anspråk för bestridande av befattning avsedd för pensionerad personal, med det arvodesbelopp, som vore bestämt för dylik befattning, och eljest såsom arvode med belopp, som i det särskilda fallet fastställdes av Kungl. Maj:t. I båda fallen borde iakttagas, att ersättningen ej finge överstiga det lönebelopp, som vid stationering å tjänstgöringsorten skulle hava utgått i den beställning, från vilken avgång skett. — Vid förslaget framläggande hade hänsyn tagits endast till mera fortlöpande tjänstgöring men däremot ej till de periodiskt återkommande, mera kortvariga övnings- eller repetitionstjänstgöringar, som eventuellt kunde vara påkallade.

Å disponibilitetsarvodet syntes böra utgå rörliga tilläggsförmåner enligt de för lön gällande grunderna. Från arvodet borde självfallet avgå tjänste- och familjepensionsavdrag i vanlig ordning.

Därest i disponibilitet överförd beställningshavare erhöle civil anställning eller avlönat statligt uppdrag, syntes, såvitt ersättningen för anställningen eller uppdraget uppginge till eller överstege lönen i den förra beställningen, disponibilitetsarvodet böra bortfalla för den tid anställningen eller uppdraget varade; där ersättningen understeg lönen, borde disponibilitetsarvodet få bibehållas i den mån förmånerna sammanlagt ej överstege den förra lönen.

Yttranden. *Överbefälhavaren* har i sitt yttrande förklarat sig icke kunna tillstyrka en så radikal sänkning av lönen, som utredningsmännen föreslagit.

Disponibilitetsarvodena borde icke sättas lägre än som föreslagits i överbefälhavarens framställning den 14 februari 1941.

Även *cheferna för armén och marinen* ha anfört, att disponibilitetsarvodenas storlek borde bestämmas efter de i överbefälhavarens framställning angivna grunderna, varjämte i yttrandena förutsatts, att i disponibilitet överförda beställningshavare skola komma i åtnjutande av de pensionsförmåner, som skulle ha tillkommit dem vid avgång från aktiv stat vid pensionsålderns inträde.

Chefen för armén har vidare anfört, att den tjänstgöringsskyldighet, som utredningsmännen förutsatt för beställningshavare i disponibilitet, lämpligen borde bestämmas till 35 dagar per kalenderår, d. v. s. ett dagantal motsvarande vad som avsåges för personal i reserven (för reservpersonal dock icke årligen). För beställningshavare i arvodesbefattning borde dock icke förutsättas annan tjänstgöring än den han i sagda befattning fullgjorde.

Jämväl *chefen för flygvapnet och flygförvaltningen* ha ansett de av utredningsmännen föreslagna disponibilitetsarvodena väl snävt tillmätta och härutinnan anfört:

Under erinran om att 1938 års pensionssakkunniga i sitt betänkande med förslag till allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen vid utformningen av alternativet med enhetliga pensionsunderlag tagit slutlönen inom de olika lönegraderna för ortsgрупп C till utgångspunkt, anse chefen för flygvapnet och flygförvaltningen, att slutlönen å C-ort inom vederbörande lönegrad bör i förekommande fall jämväl i här avsett hänseende tagas till utgångspunkt.

Den särskilt svåra ställning, som kan förutses komma att intagas av personal vid flygvapnet, som försättes i disponibilitet — det kan vara fråga om andligen och kroppsligen förbrukade individer utan möjlighet till annan utkomst — synes påkalla, att det tages i övervägande, om icke disponibilitetsarvoden åt f. d. flygare böra utgå med förhöjda belopp.

Beträffande sistnämnda fråga har en av flygförvaltningens ledamöter, t. f. byråchefen Lagergren, anmält avvikande mening och härom anfört:

Förslaget att tillgodose i disponibilitet försatta flygare med högre arvoden än som eljest skulle komma att utgå till i disponibilitet försatt icke flygande personal finner jag mig icke kunna biträda och anser ej heller att frågan bör bliva föremål för närmare utredning. Ett tillgodoseende i här åsyftad riktning skulle enligt mitt förmenande vara att förbise flygtilläggens karaktär av riskpremier och skulle därjämte medföra att den i disponibilitet försatte beställningshavaren, som på grund av bristande duglighet försatts ur tjänst, skulle komma i ett förmånligare läge än den, som på grund av olycksfall i eller utom tjänsten, sjukdom eller av annan orsak, varöver han icke kunnat råda, förtidspensionerats. Disponibilitetsarvodena måste nämligen anses vara så intimt förknippade med graderingen av pensionsförmånerna åt flygande, respektive icke flygande personal att någon undantagsställning icke bör beredas den flygande personalen så länge pensionsförmånerna äro desamma för alla försvarsgrenarna.

Arméförvaltningen har funnit de av utredningsmännen föreslagna disponibilitetsarvodena, i jämförelse med de avlöningsförmåner, som föreslagits för å övergångsstat överförda, förhållandevis låga. Ämbetsverket ansåge för

sin del skäl tala för en mindre kraftig begränsning av arvoden till i disponibilitet försatta än vad utredningsmännen föreslagit. Härutöver kunde framhållas, att en olikformighet i fråga om lönesättning samt beträffande förmåner i övrigt och skyldigheter för, å ena sidan, till övergångsstat överförda och, å andra sidan, i disponibilitet försatta beställningshavare måste framstå såsom irrationell, då beställningshavarna av en och samma anledning, mindre tjänstduglighet, avförts från aktiv stat.

Beträffande här avsedda beställningshavares förmåner i övrigt under olika slag av tjänstgöring har arméförvaltningen yttrat:

I fråga om ersättning under tjänstgöring för i disponibilitet försatt beställningshavare, som uppehåller för pensionerad personal avsedd arvodesbefattning, hava utredningsmännen föreslagit, att vederbörande skulle äga åtnjuta för befattningen anslaget arvode. Härvid torde böra beaktas, att å sagda arvode utgår dyrtidstillägg enligt för reglerade verk gällande grunder, medan å disponibilitetsarvodet avses skola utgå rörliga tilläggsförmåner, i följd varav vid beräkningen skola tillämpas i 3 § 2 stycket kungörelsen den 22 juni 1939, nr 511 (nr 1941:406) intagna reduceringsregler. — — — I övrigt synes beställningshavare, som tages i anspråk för uppehållande av arvodesbefattning, böra erhålla ersättning för kostnaderna för flyttning till ny tjänstgöringsort samt förmån av sjukvård i enlighet med för beställningshavare å aktiv stat gällande bestämmelser.

Beställningshavare i disponibilitet, som icke uppehåller arvodesbefattning, torde för inställelse till tjänstgöring böra åtnjuta fri resa från bostadsorten (hemvistet i kyrkobokföringsorten) samt traktamentsersättning enligt reselementet, dock att beställningshavare som styrker, att han vid resans anträdande stadigvarande uppehållit sig å annan än nämnda ort, äger åtnjuta fri resa från dåvarande vistelseorten inom riket eller vid vistelse utom riket från den plats inom riket, å vilken han vid resan först inträffar; därjämte torde enahanda förmåner böra utgå vid återfärd från tjänstgöringen. Vad angår ersättning under dylik tjänstgöring, ifrågasätter arméförvaltningen, om icke en i disponibilitet försatt beställningshavare bör, i likhet med beställningshavare på reservstat, åtnjuta tjänstgöringstraktamente, dock endast vid tjänstgöring utom bostadsorten (hemvistet i kyrkobokföringsorten), ävensom förmån av sjukvård enligt de bestämmelser, som gälla för personal på aktiv stat. — — — Beträffande i övrigt erforderliga avlöningsbestämmelser torde i tillämpliga delar böra gälla de för beställningshavare å reservstat meddelade föreskrifterna.

Arméförvaltningen har slutligen förordat, att tjänstgöringsskyldigheten i fredstid fastställas till visst antal dagar, förslagsvis 45 dagar (in- och utryckningsdagar icke inräknade) under loppet av varje under anställningstiden i disponibilitet infallande period av två år.

Även *marinförvaltningen* har funnit de av utredningsmännen föreslagna disponibilitetsarvodena väl snävt tilltagna, med hänsyn till att tjänste- och familjepensionsavdrag avsetts skola utgå från desamma. Vid arvodenas tillmätande borde hänsyn tagas därtill, att den i disponibilitet försatte beställningshavaren icke borde i ekonomiskt hänseende bliva avsevärt sämre ställd än om han kvarstått i lägre beställning, å vilken disponibilitetsinstitutet icke vore tillämpligt. Marinförvaltningen har härom anfört följande:

Även med avseende å denna synpunkt synas ifrågavarande arvoden för låga, vilket exempelvis framgår av, att i disponibilitet försatt beställningshavare i lönegrad Oa 4 föreslagits erhålla 6,840 kronor i disponibilitetsarvode under det att, om han kvarstått i beställning tillhörande lönegrad Oa 3, han skulle hava erhållit 8,175 kronor i slutlön å A-ort. Rättvisligen måste dock medgivas, att nu framhållen synpunkt icke bör tillmätas allt för stor betydelse, enär beställningshavare i lönegrad Oa 3 i de flesta fall torde hava avgått med pension vid den ålder, då disponibilitetsinstitutet kan komma i fråga att tillämpas å högre beställningshavare. Å andra sidan är det antagligt, att den pensionerade beställningshavaren kommer att vara i gynnsammare ställning än den i disponibilitet försatte i fråga om möjligheten att förskaffa sig annan inkomst.

Försvarsväsendets lönenämnd har i sitt yttrande framhållit, att avgångslönen borde vara fixerad för varje lönegrad och löneklass. Vad anginge storleken av avgångslönen anslöte sig lönenämnden närmast till det av överbefälhavaren framlagda förslaget, varvid lönenämnden utginge från att lönen beräknades efter B-ortsgrupp. Tjänstgöringsskyldighet borde principiellt icke åvila i disponibilitet försatt personal i vidare mån än som i detta hänseende gällde för i reserven kvarstående, pensionsavgången personal. Ej heller borde någon företrädesrätt givas disponibilitetsstat tillhörande personal till erhållande av arvodesbefattningar. En till avgångsstat överförd beställningshavare borde således i vanlig ordning få anmäla sig som sökande till ledigförklarad arvodesbefattning, och befattningen i fråga borde tillsättas enbart under hänsynstagande till vederbörandes lämplighet för den sökta befattningen. Under inkallelse till tjänstgöring borde för övrigt den å avgångsstat överförda personalen erhålla enahanda löneförmåner, som skulle hava utgått, därest vederbörande tillhört reserven och i denna egenskap inbeordrats till tjänstgöring. Jämväl i disponibilitet försatt personal borde regelmässigt förtidspensioneras med tillämpning av bestämmelserna i tjänstepensionsreglementet.

Statskontoret har förklarat, att de av utredningsmännen föreslagna disponibilitetsarvodena syntes i och för sig skäligen. Det hade emellertid uppmärksamats, att från de föreslagna arvodena skulle avgå tjänste- och familjepensionsavdrag i vanlig ordning. Undantagsvis kunde detta leda till att en beställningshavare å disponibilitetsstat kunde komma att uppbära lägre arvode än den pension, som framdeles tillkomme honom vid avgång från sagda stat fem år före pensionsålderns inträde. Med hänsyn därtill och då ett överförande å disponibilitetsstat i realiteten måste anses hava karaktären av en förtidspensionering, skulle det kunna ifrågasättas, om icke disponibilitetsarvodet genomgående borde avvägas så, att nettoarvodet, inberäknat rörliga förmåner, uppginge till samma belopp, som beställningshavaren komme att uppbära i pension vid den framtida avgången från tjänsten.

Svenska officersförbundet har, såsom förut anmärkts, föreslagit, att till beställningshavare, som avförts från aktiv stat, skulle utgå avlöning enligt de principer, som vid genomförande av 1925 års försvarsordning tillämpades beträffande till övergångsstat tvångsvis överförda beställningshavare, varvid under tjänstgöring avlöning borde utgå efter den ortsgrupp, där tjänstgöringen fullgjordes.

Förbundet har framhållit, att det, även om i enlighet med dess förslag ett särskilt prövningsinstitut inrättades för behandling av ärenden rörande befattningshavares försättande i disponibilitet, syntes vara förenat med svårigheter att nå fram till full rättvisa. Detta underströke nödvändigheten av att de ekonomiska bestämmelserna gäves en sådan utformning, att förtidsavskedandet icke finge för den enskilde rentav upprörande följdverkningar. Förbundet har härom närmare anfört följande:

Åtminstone måste man härvid fordra, att den ekonomiska gottgörelsen för den avförde ordnas på sätt, som kan anses skäligt. Härvid kan jämförelse icke ske med försättande i disponibilitet av beställningshavare inom utrikesförvaltningen. Sådant sker nämligen under helt andra förutsättningar än vad här ifrågasättes och har normalt förekommit i starkt begränsad omfattning. Som redan framhållits, bliva förhållandena här helt annorlunda.

Mot bakgrunden av sålunda anförda principiella synpunkter finner sig svenska officersförbundet böra, vad beträffar den ersättning i form av disponibilitetslön eller dylikt, som kan böra befinnas utgå, anföra följande. Utredningsmännen förutsätta, att med disponibilitetslön avförd personal skall vara underkastad tjänstgöringsskyldighet enligt i särskild ordning utfärdade bestämmelser. Därvid avses den avförde för kostnadernas begränsning i möjlig mån användas i befattning, som eljest bestrides av pensionerad personal med arvode. Ersättning för tjänstgöringen skall då utgå med för befattningen bestämt arvode men eljest med arvode, som fastställs av Kungl. Maj:t. Regelmässigt avses härvid den totala avlöningen understiga det lönebelopp, som skulle hava utgått för den beställning, från vilken avgång skett. Denna ogynnsamma lönesättning har framkommit därigenom, att utredningsmännen föreslagit disponibilitetsarvodet, vilka utgöra endast mellan 60 och 70 procent av avlöningen för vederbörlig beställning. En dylik reduktion av inkomsten måste medföra synnerligen ogynnsamma konsekvenser för den avförde. Han kan knappast heller skaffa sig anställning i privat tjänst, eftersom han när som helst kan bli inkallad till tjänstgöring. Rent av orimligt synes utredningsmännens förslag vara på den punkten, att till disponibilitet överförd beställningshavare, som verkligen erhåller civil anställning, skall berövas rätt till disponibilitetsarvode, om ersättningen för anställningen uppgår till eller överstiger lönen i den förra beställningen, samt, där ersättningen understiger lönen, få behålla disponibilitetsarvodet endast i den mån förmånerna sammanlagt ej överstiga den förra lönen. Därmed förhindras den avförde praktiskt taget från möjlighet att söka sig arbete utanför krigsmakten. En dylik bestämmelse har icke ens ifrågasatts för övergångsstatspersonal. Den kan heller icke för nu berörd personal ifrågakomma.

*Departements-
chefen.*

Av den lämnade redogörelsen för remissyttrandena framgår, att flera olika meningar yppats i fråga om storleken av de arvoden, som böra utgå till beställningshavare, överförda å disponibilitetsstat. Utredningsmännen anse sålunda, att för de olika lönegraderna böra fixeras vissa bestämda arvodesbelopp, större än de för respektive lönegrader fastställda pensionsunderlagen men lägre än den enligt vanliga regler bestämda lönen, minskad med s. k. A-avdrag. Statskontoret håller före, att de av utredningsmännen sålunda föreslagna arvodena i och för sig äro skäliga, men har föreslagit, att arvodena i stället bestämmas så, att nettoarvodena, d. v. s. disponibilitetsarvodena inberäknat rörliga förmåner men minskade med vederbörliga pensionsavdrag, uppgå till samma belopp som beställningshavarna skulle komma att uppbära i pension vid framtida avgång

från tjänsten. Överbefälhavaren, med vilken flertalet övriga militära myndigheter ävensom försvarsväsendets lönenämnd i huvudsak instämt, anser däremot, att arvudet bör motsvara avlöning i vederbörlig lönegrad, minskad med A-avdrag. Härvid förutsätter lönenämnden, att lönen skall beräknas efter ortsgrupp B. Slutligen föreslår svenska officersförbundet, att vid bestämmande av arvode till här berörd personal skola tillämpas de grunder, som gälla beträffande beställningshavare, vilka i samband med genomförandet av 1925 års försvarsordning tvångsvis överförts å övergångsstat; lön skulle alltså i de fall där dyrortsgradering förekommer utgå efter ortsgrupp B.

I likhet med utredningsmännen finner jag praktiska skäl tala för att fixa arvodesbelopp fastställas för de olika lönegraderna. Däremot torde icke, såsom lönenämnden föreslagit, olika arvodesbelopp böra fastställas för skilda löneklasser inom samma lönegrad. Vid fastställandet av arvodesbeloppen synes till en början böra tillses, att beställningshavare, som försattes i disponibilitet, blir bevarad vid sin rätt till pension. I 3 § 2 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet den 30 december 1941 stadgas, att om tjänsteman försattes i disponibilitet mot åtnjutande av disponibilitetsarvode av statsmedel till belopp ej understigande tjänstepensionsunderlaget för den av honom senast innehavda ordinarie befattningen, skall det i pensionshänseende så anses, som om han alltjämt kvarstode i nämnda befattning. Om disponibilitetsarvodet icke sättes lägre än pensionsunderlaget, kommer befattningshavaren alltså att bibehållas vid sin rätt till pension men blir då jämväl skyldig att, så länge han uppbär disponibilitetsarvode, vidkännas stadgade pensionsavdrag. Till förhindrande av att nettointkomsten för en i disponibilitet försatt beställningshavare blir lägre än den pension han efter den slutliga avgången kan påräkna torde, i enlighet med vad i några av remissyttrandena framhållits, såsom utgångspunkt vid bestämmandet av disponibilitetsarvodena böra tagas pensionsunderlaget, ökat med vederbörliga pensionsavdrag. Hänsyn bör därvid tagas till de i 1941 års allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen fastställda pensionsunderlagen och pensionsavdragen. Enär rörligt tillägg och kristillägg — vilka förmåner synas böra utgå till beställningshavare som uppbär disponibilitetsarvode — enligt 1941 års allmänna tjänstepensionsreglemente icke skola beräknas å belopp, varmed pensions grundbelopp överstiger 6,000 kronor, medan motsvarande gräns i gällande avlöningsreglemente bestämts till 10,800 kronor, kommer disponibilitetsarvodet, inberäknat rörliga löneförmåner men med frånräknande av vederbörliga pensionsavdrag, med den antagna utgångspunkten att något överstiga den blivande pensionen, därest för beräkning av rörliga förmåner å disponibilitetsarvode skola gälla de i avlöningsreglementet stadgade grunderna, vilket synes vara att förorda. Mot detta torde emellertid intet vara att erinra, enär, enligt vad i det föregående anförts, en beställningshavare förutsattes kunna överföras i disponibilitet, även om hans tjänstduglighet icke är så nedsatt, att tvångspensionering kan ske. I fråga om de i löneplanerna Ob och Cb upptagna lönegraderna torde, för undvikande av en oskäligt stor inkomstminskning vid övergång till disponibilitetsstaten, arvodena å denna stat böra sättas något högre än nyss angivits. Med hänsyn till de bestäm-

melser, som gälla beträffande arvoden till i disponibilitet försatt personal inom utrikesförvaltningen, torde motsvarande arvoden för beställningshavare inom försvarsväsendet icke böra överstiga lönen — i förekommande fall slutlönen — i avgångsbeställningen, minskad med A-avdrag.

I en vid detta protokoll fogad tablå (bilaga B) ha beträffande här avsedda lönegrader uträknats de belopp, som enligt vad här ovan anförts böra tillmätas betydelse vid avvägningen av disponibilitetsarvodenas storlek.

Med beaktande av vad sålunda anförts föreslår jag, att disponibilitetsarvodena bestämmas till följande avrundade belopp:

Lönegrad	Arvode	Lönegrad	Arvode
Oa 4	7,380	Ca 27	7,800
5	8,100	28	8,160
6	9,240	29	8,520
Ob 1	9,840	30	8,940
2	10,320	Cb 1	9,240
3	11,160	3	11,160
Ca 26	7,440		

Å de sålunda bestämda arvodesbeloppen, vilka något överstiga de av utredningsmännen föreslagna, böra såsom förut anförts utgå rörligt tillägg och kristillägg.

Av flygförvaltningen och chefen för flygvapnet framfört förslag, att disponibilitetsarvoden till f. d. flygare skulle utgå med förhöjda belopp, kan jag icke tillstyrka. De synpunkter, som beträffande denna fråga anförts i förutnämnda till ämbetsverkets protokoll antecknade avvikande mening, finner jag riktiga.

I likhet med vad som föreslagits i fråga om personal, som överföres å avgångsstat, synes beställningshavare, som överföres å disponibilitetsstat, böra berättigas att uppbära oförminskad avlöning enligt de före överförandet gällande grunderna intill den näst efter överförandet infallande 1 oktober, om överförandet skett under månaderna oktober—mars, och eljest intill den näst efter överförandet infallande 1 april.

I enlighet med vad som föreslagits beträffande tjänstgöringsskyldighet för beställningshavare, som överförs å avgångsstat, torde i disponibilitet försatt beställningshavare icke böra vara tjänstgöringsskyldig i vidare mån än i reserven kvarstående, pensionsavgången personal. Under tjänstgöring på grund av här berörd skyldighet böra likaledes i tillämpliga delar gälla de för sådan personal meddelade bestämmelserna.

I fråga om avlöningsförmåner m. m. till i disponibilitet försatt beställningshavare, som inkallats till tjänstgöring, synas — på sätt lönenämnden föreslagit — i tillämpliga delar böra gälla samma bestämmelser som beträffande nyssnämnda reserven tillhörande personal, som inbeordrats till tjänstgöring.

Beställningshavare, som tages i anspråk för bestridande av befattning avsedd för pensionerad personal, bör utöver disponibilitetsarvodet erhålla det

för befattningen bestämda arvodesbeloppet, dock med iakttagande av att de sammanlagda arvodesbeloppen icke överstiga det lönebelopp, som vid stationering å tjänstgöringsorten skulle ha utgått i den beställning, från vilken avgång skett. I detta sammanhang må i anledning av vad lönenämnden anfört framhållas, att i disponibilitet försatt beställningshavare icke bör erhålla företrädesrätt till sådana befattningar. Om beställningshavare tjänstgör i annan beställning inom försvarsväsendet än här nämnts, bör på sätt utredningsmännen föreslagit arvode utgå med belopp, som i det särskilda fallet fastställas av Kungl. Maj:t.

Erhåller i disponibilitet överförd beställningshavare civil statsanställning eller avlönat statligt uppdrag, bör i enlighet med utredningsmännens förslag disponibilitetsarvodet bortfalla för den tid anställningen (uppdraget) varar, därest ersättningen för anställningen (uppdraget) uppgår till eller överstiger lönen i den förra beställningen. Om ersättningen understiger denna lön, bör disponibilitetsarvodet få bibehållas i den mån förmånerna sammanlagt icke överstiga den förra lönen. Officersförbundets uppfattning, att i disponibilitet överförda beställningshavare genom sådana regler skulle praktiskt taget förhindras från möjlighet att söka sig arbete utanför krigsmakten, synes sakna fog. Beställningshavaren beredes ju dock möjlighet att få sina inkomster förhöjda från disponibilitetsarvodet till den förra lönen, vilken ju i många fall är icke obetydligt högre. Anmärkas må för övrigt, att vad av mig sålunda föreslagits ansluter sig till vad i motsvarande hänseende föreskrivits i andra likartade fall.

Beställningshavare, som överförts å disponibilitetsstat, bör äga rätt att kvarstå å denna stat intill den för hans förut innehavda beställning bestämda pensionsåldern. Jag kan sålunda icke biträda lönenämndens förslag om förtidspensionering av sådan beställningshavare, då han uppnått en levnadsålder, som med fem år understiger pensionsåldern. Jag hänvisar till vad jag i motsvarande hänseende i det föregående yttrat beträffande beställningshavare, som överförts å avgångsstat.

Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad här föreslagits utfärda närmare bestämmelser angående avlöningsvillkor och tjänstgöringsskyldighet m. m. för personal, som försatts i disponibilitet. Såsom förut anmärkts böra dessa bestämmelser kunna göras tillämpliga å medelst fullmakt tillsatt förtroendeämbetsman, som försättes i disponibilitet.

Kostnadsberäkningar m. m.

Utredningsmännen. Utredningsmännen, vilka icke utfört några kostnadsberäkningar, ha beträffande den av dem ifrågasatta övergångsstaten anfört, att erforderlig begränsning av statens omfattning syntes böra åvägbringas antingen på sådant sätt, att ett bestämt antal beställningar i vissa lönegrader av riksdagen uppfördes på dylik stat, varvid lönekostnaderna syntes lämpligen kunna bestridas från de vanliga, såsom förslagsanslag uppförda avlöningsanslagen, eller ock på det sättet, att av riksdagen anvisades ett till beloppet

begränsat anslag, inom vars ram Kungl. Maj:t finge verkställa överföring av beställningshavare från aktiv stat utan att vara bunden till visst antal i olika grader. Det sistnämnda alternativet kunde måhända med hänsyn till behovet för Kungl. Maj:t att äga rörelsefrihet vid anordningens genomförande vara att föredraga.

I fråga om begränsning av Kungl. Maj:ts befogenhet att överföra beställningshavare i disponibilitet ha utredningsmännen anvisat samma utvägar.

Yttranden. *Överbefälhavaren* har i fråga om avgångsstatens omfattning förordnat, att av riksdagen anvisades ett till beloppet bestämt anslag, inom vars ram Kungl. Maj:t finge verkställa överföring av beställningshavare från aktiv stat utan bestämd fördelning på olika lönegrader. Anslagsbehovet för innevarande budgetår kunde icke exakt angivas men syntes komma att understiga 300,000 kronor. Omfattningen av disponibilitetsstaten kunde icke förutses på lång sikt och komme att växla år från år, varför det syntes lämpligast, att ett förslagsanslag, till storleken beräknat efter de erfarenheter på området, som framdeles komme att vinnas, ställdes till Kungl. Maj:ts förfogande.

Cheferna för armén och marinen ha anfört liknande synpunkter beträffande de ifrågasatta staternas begränsning.

Chefen för armén har angivit anslagsbehovet för avgångsstaten för innevarande budgetår till 225,000 kronor, inom vilken summa i medeltal 15 beställningshavare i lönegraderna Oa 4—6 och Ob 1—3 skulle kunna överföras till avgångsstat. Därvid har dock förutsatts, att rörligt tillägg och kristillägg skulle utgå från särskilt anslag.

Motsvarande anslagsbehov för marinen har av chefen för marinen angivits till 45,000 kronor.

Chefen för flygvapnet och flygförvaltningen samt arméförvaltningen ha förordnat, att en viss totalsumma utan bestämd fördelning å olika lönegrader av riksdagen ställdes till Kungl. Maj:ts förfogande för löner å avgångsstat och för disponibilitetsarvoden.

Departements-
chefen.

De exspektansarvoden, som utgå till utrikesrepresentationen tillhörande befattningshavare i disponibilitet, bestridas från en särskild förslagsvis betecknad anslagspost i den för diplomatisk och konsulär personal m. m. fastställda avlöningsstaten (jfr statsliggaren, sid. 163). De avlöningar å avgångsstat och disponibilitetsarvoden, om vilka här är fråga, torde böra bestridas på motsvarande sätt. För ändamålet böra upptagas särskilda anslagsposter i respektive avlöningsstater. Från dessa poster böra bestridas samtliga ifrågasvarande befattningshavare tillkommande löneförmåner fränsett rörligt tillägg, vilken förmån bör bestridas från de för detta ändamål uppförda anslagsposterna, samt kristillägg, vilken förmån bör gäldas från vederbörligt riksstatsanslag.

Det är självfallet vanskligt att på detta stadium verkställa en tillförlitlig beräkning av anslagsbehovet för ifrågavarande ändamål under de särskilda avlöningsanslagen. Såvitt jag nu kan bedöma torde emellertid vid beslut i enlighet med de av mig i det föregående angivna riktlinjerna medelsbehovet

kunna för helt år beräknas för försvarsväsendet i dess helhet komma att, från-sett kristillägg, uppgå till sammanlagt 250,000 kronor, därav omkring 30,000 kronor belöpa å rörligt tillägg. Härvid har förutsatts att rörligt tillägg utgår enligt nu gällande grunder, d. v. s. med 15 procent å grundlönen.

Ännu vanskligare är att nu angiva huru kostnaderna komma att fördelas på de särskilda avlöningsanslagen. Av denna anledning synes den anordning, jag ovan föreslagit i fråga om kostnadernas bestridande, icke kunna genomföras förrän någon erfarenhet vunnits rörande medelsåtgången, vilket torde kunna ske först under loppet av budgetåret 1942/43. Under innevarande budgetår och under budgetåret 1942/43 böra kostnaderna lämpligen bestridas från den i respektive avlöningsstater ingående förslagsvis betecknade anslagsposten till avlöningar till ordinarie tjänstemän, i vilket hänseende riksdagens bemyndigande torde böra inhämtas. Från och med budgetåret 1943/44 bör det däremot vara möjligt att övergå till det system för kostnadernas bestridande, som enligt vad nyss anförts normalt bör tillämpas.

Hemställan.

Inom försvarsdepartementet har i samråd med finansdepartementet utarbetats förslag till *kungörelse om ändring av 3 § militära avlöningsreglementet den 15 juni 1939 (nr 275)*. Förslaget innefattar de tillägg till berörda avlöningsreglemente, som i det föregående förordats.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels godkänna berörda förslag till kungörelse,

dels besluta, att för försvarsväsendet skola inrättas en avgångsstat och en disponibilitetsstat för beställningshavare tillhörande lönegraderna Oa 4—6, Ob 1—3, Ca 26—30 samt Cb 1 och 3, vilka i enlighet med de grunder, som i det föregående angivits, avskilts från aktiv stat,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som av mig i det föregående angivits, utfärda bestämmelser angående avlöning och tjänstgöringsskyldighet m. m. för beställningshavare å avgångsstat och disponibilitetsstat,

dels ock medgiva, att avlöningar och disponibilitetsarvoden till å avgångsstat respektive disponibilitetsstat överförda beställningshavare må intill budgetåret 1943/44 bestridas på sätt av mig i det föregående angivits.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lennart Österholm.

Utredningsmännens undersökning rörande inom försvarsväsendet befintliga förtroendesysslor.

De beställningshavare vid försvarsväsendet, vilka uppräknas i regeringsformens § 35, äro följande: »fältmarskalkar, generaler och amiraler av alla grader, generaladjutanter, överadjutanter, stabsadjutanter, kommandanter i fästningarna, överstar för regementena, sekundcheferna för gardesregementena till häst och fot och för livregementets kårer samt cheferna för övriga särskilt för sig bestående militära kårer eller bataljoner», ävensom cheferna för artilleriet, fortifikations-, fältmättings- och sjömättingsväsendet.

Den nuvarande lydelsen av regeringsformens § 35 har tillkommit år 1876. Denna lydelse innefattar för övrigt endast obetydliga jämkningar i förhållande till den år 1809 antagna ursprungliga avfattningen. Då paragrafens formulering icke anpassats efter senare vidtagna organisationsändringar, är det icke alldeles klart, vilka för närvarande befintliga beställningar som äro att hänföra till förtroendesysslor. Tillgängliga grundlagskommentarer giva i allmänhet föga ledning för denna frågas bedömning. Den granskning, som utredningsmännen gjort av detta spörsmål under beaktande av försvarsorganisationens historiska utveckling, har givit följande resultat.

Vad *armén* beträffar, torde det vara ostridigt, att alla i lönegraderna Ob 3 och Ob 4 upptagna beställningar äro förtroendeämbeten. Dessa beställningar hava av ålder varit generalsbeställningar, och flertalet av dem hava intill på senaste tiden sammanhållits i en stat för »generalitetet» (t. ex. chefen för armén, armbefordningscheferna, chefen för Övre Norrlands trupper, inspektören för infanteriet, inspektören för artilleriet, generalfälttygmästaren och generalintendenten). Den enda i arméns personalförteckning för ordinarie tjänstemän upptagna kommandantsbeställningen, avsedd för kommandanten i Bodens fästning, är enligt grundlagens uttryckliga föreskrift att inrängas bland förtroendeämbetena. Att överadjutanter och stabsadjutanter vid generalstabskåren äro förtroendeämbetsmän är likalides otvivelaktigt; härunder inbegripas samtliga i personalförteckningen under generalstabskåren upptagna beställningshavare, medan kårens chef, upptagen under arméstaben såsom chef för denna stab, ej synes vara att beteckna såsom »överadjutant». Förtroendeställning tillkommer vidare alla regements- och sekundchefer, vilka ju äro särskilt nämnda i grundlagsstadgandet. Beträffande andra truppförbandschefer än regements- och sekundcheferna har man att hålla sig till grundlagsparagrafens beteckning »cheferna för övriga särskilt för sig bestående militära kårer eller bataljoner». En jämförelse med det i paragrafen förekommande uttrycket »cheferna för livregementets kårer» visar hän på att med begreppet *kår* här närmast bör förstås ett såsom »kår» benämnt truppförband, alltså en benämning tämligen parallell med beteckningen »bataljoner». En sådan tolkning synes väl täckas av den närmare bestämningen »särskilt för sig bestående» förband. Med stadgandets uttryck »kår» torde sålunda icke kunna avses de nu bestående personalkårer, vilka äro avsedda för organisatorisk sammanhållning och redovisning av personal, som icke tillhör ett visst fristående truppförband utan är placerad till tjänstgöring på olika kårer, staber, truppförband etc. Såsom förtroendeämbetsmän torde dock här avsedda truppförbandschefer kunna betraktas endast i den mån de erhållit fullmakt å förbandschefsbeställning men däremot icke om deras chefskap för visst truppförband grundar sig endast på förordnande eller placeringsbeslut och fullmakten avser t. ex. beställning såsom överste vid viss personalkår. Sedan numera de för regementschef vid luftvärnsartilleriet samt kår-

chef vid ingenjörtrupperna och trängen avsedda beställningarna upptagits i personalförteckningen under beteckningen kårchef och fullmakterna anpassats därefter, torde innehavarna otvivelaktigt vara att betrakta såsom förtroende-
 ämbetsmän.

Beträffande truppslagsinspektörer och vissa jämförliga, i lönegraden Ob 2 upptagna beställningshavare (t. ex. ställföreträdande arméfördelningschefer, chefen för arméstaben, biträdande inspektören för luftvärnsartilleriet, militärbefälhavaren på Gotland, cheferna för ingenjörtrupperna, trängen och fortifikationskåren) kan tvekan råda, om dessa äro att hänföra till förtroendeämbetsmän eller ej. Enligt utredningsmännens uppfattning ger grundlagsstadgandets allmänna uttryck »generaler av alla grader, generaladjutanter» ett bestämt stöd för att betrakta beställningshavarna såsom förtroendeämbetsmän, i den mån de innehava generalspersons tjänstegrad. Sådan grad lär regelbundet icke tilldelas vederbörande beställningshavare genast vid beställningens tillträdande men torde merendels senare förlänas honom. Beträffande kavalleriinspektören må anmärkas, att denne vid grundlagsstadgandets tillkomst var uppförd på generalitetets stat och först nyligen avförts från denna stat utan att detta medfört någon ändring vare sig i löneställning eller, åtminstone hittills, i tjänstegrad.

För *marinens* vidkommande torde, vad flottan angår, endast innehavare av någon av de till lönegraderna Ob 4 och Ob 3 hörande beställningarna — av vilka de till sistnämnda lönegrad hänförliga av ålder i staterna varit upptagna med beteckningen »flaggman» — ostridigt vara att anse såsom förtroendeämbetsmän. Några regementschefer eller chefer för »särskilt för sig bestående kårer» (i betydelsen truppförband) finnas icke vid flottan. Beträffande frågan, huruvida de för cheferna för marinestaben samt Karlskrona örlogsvärv upptagna beställningarna i lönegraden Ob 2 böra inrangeras bland förtroendeämbetsmän, kan samma tvekan råda som i det föregående antytts med avseende å vissa till armén hörande beställningar i lönegraden Ob 2. Enligt utredningsmännens uppfattning böra beställningshavarna i fråga betraktas såsom förtroendeämbetsmän i den mån amirals tjänstegrad tillagts dem. — Vid kustartilleriet måste samtliga beställningshavare i högre grad än överstelöjtnant — nämligen chefen för kustartilleriet (generalsperson), kommandanten i Vaxholms fästning samt två regementschefer och en kårchef — otvivelaktigt hänföras till förtroendeämbetsmännens krets.

Vid *flygvapnet* torde hittills endast chefen för vapnet hava varit att betrakta såsom förtroendeämbetsman. Efter den ändring i personalförteckningen, som beslutits av 1941 års riksdag och som innebär att särskilda beställningar upptagas för cheferna för flygvapnets truppförband (flottiljer), äro även dessa beställningshavare numera att räkna bland förtroendeämbetsmän. Då flygskolan oavsett institutionens benämning torde vara att räkna såsom truppförband, lär även chefen för flygskolan böra betraktas såsom förtroendeämbetsman. Med avseende å de i lönegraden Ob 2 upptagna beställningarna såsom souschef vid flygförvaltningen och chef för flygstaben gäller detsamma som i det föregående anförts beträffande motsvarande beställningar vid armén och marinen, nämligen att innehavarna lära vara att anse såsom förtroendeämbetsmän endast där de innehava generalspersons tjänstegrad.

Ställer man frågan, vilka militära beställningshavare i regementsofficers och högre grad som *icke* böra hänföras till förtroendeämbetsmän, blir svaret — med det förbehåll som föranledes av den förut uttalade tvekan beträffande vissa beställningshavare i högre grad — att till denna grupp böra föras *dels* sådana överstar och kommandörer, vilka icke innehava fullmakt å beställning såsom truppförbandschef (alltså t. ex. överstar vid fälttygkåren, fortifikationskåren och intendenturkåren, cheferna för olika skolor, hemvärnschefer m. fl.), *dels* överstelöjtnanter och majorer (kommendörkapten), i den mån de icke äro överadjutanter eller stabsadjutanter.

En sammanställning upptagande regementsofficers- och högre beställningar vid armén, marinen och flygvapnet enligt de av 1941 års riksdag godkända personalförteckningarna och angivande i detalj de beställningar, som enligt utredningsmännens uppfattning äro, respektive icke äro att hänföra till förtroendeämbeten, har upprättats och fogas såsom bilaga vid denna skrivelse.¹⁾

Några civilmilitära beställningshavare finnas i det här ifrågavarande grundlagsstadgandet icke upptagna bland förtroendeämbetsmännen. Det allmänna uttrycket »generaler och amiraler av alla grader» läser knappast kunna tolkas så vidsträckt, att till förtroendeämbetsmän kunna hänföras civilmilitära beställningshavare med generals eller amirals tjänstegrad, detta så mycket mindre som den vid stadgandets tillkomst gällande personalorganisationen icke innefattade någon civilmilitär beställningshavare i sådan tjänstegrad.

Av vad här anförts framgår, att de flesta högre militära cheferna tillhöra gruppen förtroendeämbetsmän men att av regementsofficerare i lägre beställning än överstes eller kårchefs endast officerare vid generalstabskåren äro att hänföra till denna grupp. Flertalet majorer och överstelöjtnanter samt motsvarande beställningshavare vid marinen står sålunda utanför förtroendeämbetsmännens krets.

¹⁾ Se handlingarna i ärendet.

Bilaga B.

Tablå

över vissa lönebelopp m. m. för beställningshavare i lönegraderna Oa 4—6, Ob 1—3, Ca 26—30 samt Cb 1 och 3.

Lönegrad	Slutlön å C-ort	Slutlön å C-ort med A-avdrag för 365 dagar	Tjänste- pensions- underlag ¹⁾	Pensions- avdrag ²⁾	Tjänste- pensions- underlag, ökat med pensions- avdrag
Oa 4	10,095	7,759: —	6,648	687	7,335
5	11,055	8,354: —	7,296	780	8,076
6	12,660	9,375: —	8,268	927	9,195
Ob 1	15,000	11,350: —	8,580	990	9,570
2	16,000	11,985: —	8,820	1,032	9,852
3	18,000	13,437: 50	9,372	1,137	10,509
Ca 26	10,155	7,782: 50	6,696	693	7,389
27	10,650	8,095: —	7,020	741	7,761
28	11,145	8,407: 50	7,356	789	8,145
29	11,640	8,720: —	7,680	837	8,517
30	12,150	9,047: 50	8,016	885	8,901
Cb 1	14,000	10,715: —	8,268	927	9,195
3	18,000	13,437: 50	9,372	1,137	10,509

¹⁾ Enligt allmänna tjänstepensionsreglementet den 30 december 1941.

²⁾ Enligt allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena den 30 december 1941.